

Q. D. B. V.

GALLVS MAXIM. L. B. A RACKNITZ

FLORES

EX THEMIDIS HORTIS COLLECTOS

IN

AVGVSTANAM
CONFSSIONEM

SPARGET

PRAESIDENTE

AVGVSTINO LEYSERO

IN AVLA REGIS POLONIARVM CONSILIARIO
IN ACADEMIA VITEMBERGENSI ORDINARIO

CONSISTORII ECCLESIASTICI DIRECTORE

CVRIAE PROVINCIALIS ET SCABINATVS

ASSESSORE PRIMARIO

SOLEMNITER

IN AUDITORIO MAGNO

DISPVTVRVS

D. XXIX. IVN. ANNI 1744

Coll. diss. A
191, 27

VITEMBERGAE
STANNO GERDESIANO.

24. A. 191 (27)

ALIVS MAXIM L. B. A. RACKNITZ
FLORES
EX THEMIBUS HORTIS COLLECTIS
IN
AVGVSTANAM
CONFESSIOMEM

SPARGET
PRÆSIDENS
AVGVSTINO LEYSERO
IN AVLA REGIS POLONIAE COMSILIARIO
IN ACADEMIA VITIMBERGENSI ORDNARIO
CONSISTORII ECCLESIASTICI DIRECTORE
CVRIÆ PROVINCIALIS ET SCABINATVS
ASSESSORE PRIMARIO
SOLEMNITER

IN AUDITORIO MAGNO
DISPUTAVIT
D. XXX. IAN. ANNI M. DCCLXXII.

VITIMBERGAE
STANNO CERDITANO

E quis novitate tituli offenda-
tur, *Hugonem Grotium* nos imi-
tatos profiteamur. Is *Florum*
Sparfionem ad Ius Iustinianum
scripsit, atque sub hoc titulo
ius istud multis egregiis exhi-
storia & literatura desumptis observationibus or-
navit. Nos, quamvis a Grotio magno inter-
vallo distemus, floresque adferamus pulchritu-
dine & suavitate fragrantissimis Grotii floribus
multum inferiores, in hoc tamen Grotium vin-
cimus, quod nostris floribus non mortale opus,
quale Ius Iustinianum est, sed divinum & im-
mortale conspergimus. Forsan alii idem do-
ctius & elegantius facient. In nobis consilium
& institutum pietatis plenissimum laudabitur.
Nec dubitamus, ad nos trahere versus, inprimis
ultimos, quos *Grotius Sparfioni suae* ingeniose
praefixit, & nos hic aemula simplicitate repe-
timus:

A

Non

*Non ego, sub quorum pendent examine causae,
 Non ego pro trepidis ora diserta reis,
 Non ego dictantes legum praescripta magistros
 Quidquam, quod sit opus scire, docere volo.
 Hoc faciant adolens Themidis Cuiacius aram,
 Ingentique bono nomina nata, Fabri.
 At si quis latebroso terens aenigmata legum
 Pectora de tetrico fessa labore refert,
 Hunc ego solabor, det ditior alter aristas
 Pomaque; Nos flores, munera parva, damus.*

I.

Protestatio & appellatio, ante Augustanae confessionis exhibitionem ab ordinibus evangelicis interposita, a caesare male duriterque accepta est.

II.

Civis rei causa non tam ad odium religionis in caesare, quam ad alias causas externas referenda est.

III.

Causae istae fuerunt odium erga personas legatorum, plebeia eorum conditio, dissidia inter se, ac nimia frugalitas, item commoratio imperatoris in Italia, & recens eius cum pontifice Romano amicitia.

IV.

Solicitudo horum legatorum de inveniendis notario publico superflua fuit.

In

IN prooemio Augustanae confessionis memoratur atque eventualiter renovatur protestatio & appellatio ab ordinibus Imperii evangelicis solemniter interposita. Cuius solemnis interpositionis historiam exposuerunt multi, primum breviter legati ipsi ab ordinibus ad hoc negotium in Italiam missi apud Hortlederum von Ursachen des teutschen Krieges tom. 1. lib. 1. cap. 7. deinde Sleidanus lib. 7. de statu religionis, postea Seckendorff. lib. 2. Historiae Lutheranismi Sect. 16. tandem plenius & luculentius Mullerus in der Historie von der Evangelischen Stände Protestation und Appellation. Scilicet, quum in comitiis Spirensibus anno 1529. habitis multa durius contra religionem evangelicam decernerentur, ordines eidem addicti confestim protestati sunt; sed, ut haec protestatio reciperetur, obtinere non potuerunt. Itaque tres viros, qui eam caesari ipsi offerrent, in Italiam ablegarunt, Iohannem Ehingerum, consulem Memmingensem, Alexium Frauentraut, marchionis Brandenburgici secretarium & Michaelem von Kaden/ syndicum Norimbergensem. Infelicem huius legationis successum non describemus hic pluribus. Sciunt omnes, caesarem in principio statim difficiliter, & non nisi post iteratas flagitationes, eos in conspectum suum admisisse, ac, antequam ad-

mitteret, bis per ministros suos monuisse, ne longa oratione negotia sua morarentur, deinde ad propositionem eorum inclementius respondisse, nihilque eorum, quae petita fuerant, indulgisse, ac tandem, accepta protestatione & appellatione, vehementius exarsisse, legatisque carcerem denunciaſſe, ac, ne in Germaniam literas aut quempiam ex suis mitterent, interdixisse. Mirati sumus saepe & requisivimus tacite apud nos causam, quae caesarem impulerit, ut in ista temporum difficultate & belli turcici metu animos ordinum evangelicorum, quorum tamen ope magnopere indigebat, hac duritia sua exacerbaret, ipse ceteroquin ab illorum religione, ut eventus docuit, non prorsus alienus. Nihil in praesens dicemus de illa communi fama, quae publicis etiam scriptis vulgata est, caesarem hunc convenienter religionis nostrae principiis obiisse. Multum illa verisimilitudinis habet, quemadmodum *de Saint Real dans l'histoire de Dom Carlos* ostendit, sed dubia tamen est, manebitque in posterum, quoniam Hispanorum, in quorum medio regno mortuus est Carolus, multum interest, ne verum resciscamus. Sed quidquid huius sit, ex iis, quae Carolus deinde gessit, patet luculenter, ingenium eius non abhoruisse a doctrinis protestantium. Paulo enim post, quam haec cum legatis egisset, venit ipse in Germaniam,

niam,

niam, dominosque legatorum humaniter adlocutus est & tractavit indulgenter ac multa iis concessit, per quae religio eorum stabilita fuit. Nota sunt verba eius, quae publice in comitiis Augustanis protulit; *protestantes in fidei articulis non errare; si officium suum sacerdotes facerent, non opus fore Luthero magistro.* Et profecto prudentissimus ac perspicacissimus caesar lucem veritatis, quae in istis spississimis tenebris magis etiam emicabat, & summam, quae inde etiam in rempublicam & libertatem Germaniae redundaret, utilitatem non potuit non videre & agnoscere. Alias ergo fuisse oportet causas, quae Carolum moverint. Nobis admodum probabilis videtur suspicio *Seckendorffii*, qui *lib. 2. Histor. Luther. Sect. 16. §. 46. add. lit. 1.* aliquam tam malae tractationis culpam penes ipsos legatos reledisse, ordinesque in eis deligendis non satis cautos fuisse arbitratur, atque, primarium, Ehingerum, a collega, Cadeno, luxuriae, superbiae & prodigalitati infimulatum & coram reprehensum cupidine vindictae collegam hunc suum prodidisse & deseruisse, ac per hoc ludibrio exposuisse; Fraentrautium, quod uxorem ex monasterio, novo tunc adhuc exemplo, duxisset, odiosum; Cadenum autem Nassovio, primario rerum publicarum administro, qui magna apud caesarem gratia valebat, invisum fuisse,

memorat. Addere poterat Seckendorffius ex *Sleicani lib. 7.* Cadenum hunc ipsius caesaris odium ob librum, quem ei iussu Landgravii Hassiae obtulerat, incurrisse. Forſan, quae noſtra coniectura eſt, in eo quoque non ſatis circumſpecti fuerunt principes & ordines ablegantes, quod mediocris fortunae & conditionis homines, omneſque plebeios, ablegarunt. Factum id inprimis videtur ſumptuum minuendorum cauſa, quorum ratio maxima pro iſtorum temporum frugalitate habebatur. Apparet hoc luculenter ex formula, qua legati diſcedentes apud *Mullerum lib. 2. cap. 1. §. 4.* fidem ſuam adſtringere iubentur, mit der Zerung uſſs getreulichſt und genäyſt umbgehen / und über die bewilligten *Summa* der zweyhundert Gũlden / ſo in dieſer Sach ein guter Abſchied gegeben würdet / weiter nichts verſchencken noch verehren wolt / daß auch euer keiner on des andern Wiſſen und Willen nichts aufnehmen noch ausgeben / und ſollich eure Ausgaben getreulich verrechnen wollet. Nocuit forſan tunc, ut ſaepe alias, intempeſtiva haec frugalitas negotiationi ipſi: Offenduntur non raro magni reges principesque vili eorum, qui ad ipſos mittuntur, conditione, ut bene obſervat *VVicquefort de l' Ambaſſadeur lib. 1. ſect. 7.* contemnique ſe credunt, ac ideo cum ſupercilio

cilio respondent & denegant, quod legato nobili atque gratioſo denegaturi non fuiſſent. Quanta praeterea parſimonia eſt, liberalitatem legatorum erga miniſtros caeſaris in re tam ardua & capitali, ex qua ſalus publica pendeſat, fere neceſſariam intra tam arctos limites & ſummam tam modicam conſtringi! Accedit ad has cauſas commoratio caeſaris in Italia, & recens tunc cum pontifice maximo amicitia. Neque enim ſine ſumma pontificis & Italorum offenſione homines, qui haeretici credebantur, humanius tractare potuiſſet. In ipſa tamen exſequutione mandati ſui ſatis providi fuerunt legati, nullaque in re praefcriptos ſibi limites exceſſiſſe, nec reverentiam caeſari debitam violari videntur. Quae enim neceſſaria omnium, quotquot apud ſuperiorem proteſtari oportet, cautio eſt, ut proteſtationem hanc in ſupplicationis formam redigant, verbisque humilibus utantur, obſervant accurate. Vna in re maiorem, quam neceſſum erat, ſolicitudinem adhibuerunt. Crediderunt nempe, proteſtationem ac appellationem, niſi coram notario publico fieret, auctoritatem nullam habituram. Et quum praeviderent, nullum ſe Placentiae, ubi caeſar morabatur, notarium, qui caeſaris indignationi caput fortunaeque ſuas exponeret, reperturos, hoc remedium excogitavere, ut unus ex ipſis legatis, qui

nota-

notarius iam erat, solemniter se munere legati abdicaret, atque insinuationem istam non tanquam legatus, sed tanquam notarius perageret. Vide *Mullerum lib. 2. cap. 7. & 9.* Vulgaris hic error est, qui ad nostra usque tempora perduravit, & cuius exempla quotidie animadvertimus & miramur. Solent videlicet hi, quibus protestari aut appellare in causa magna & periculi plena necessum est, multo labore notarium audaciorum quaerere, atque huic amplissimam mercedem polliceri, saepe etiam, quod factum aliquando recordamur, cavere, se illius, siquidem in expeditione negotii vitam libertatemve perdat, familiae liberisque ingentem pecuniae summam exsoluturos. Persuadent hi nempe sibi, esse actus, qui sine notario publico expediri nullo modo possint. Sed quid opus his ambagibus? Prospexit iam Iustinianus in *l. 2. C. de An- nali praescriptione* his, qui vel ob adversarii potentiam vel aliam causam notarium invenire nequeunt, permisitque, loco eius tres testes adhibere, atque apud eos protestari. Quod qui facit, plene securus est. Ipsa certe suprema Imperii tribunalia appellationes, deficiente notario, coram personis honestis interpositas recipiunt, testibus *Gylmanno in Symphorem. Suppl. Tom. 3. art. Appellatio iudicialis, Blumio in proces- su*

*su camerali tit. 48. n. 18. & Vffenbachio de consilio
aulico cap. 10. sect. 2. subsect. 2.*

V.

Provocatio principum protestantium ad con-
cilium universale male a nonnullis impruden-
tia infimulatur.

VI.

Intellexerunt illi concilium tale, quale primum
istud Hierosolymitanum, Actorum XV. me-
moratum, fuit.

VII.

Differentiae hujus concilii a sequentibus con-
ciliis ostenduntur.

Appellatio, de qua in prooemio Augu-
stanae confessionis agitur & de qua
modo diximus, fit ad caesarem & conci-
lium aliquod universale, ein gemein / frey /
christlich concilium. Multi hic imprudentiae
infimulant Electorem Saxonem & ceteros ordi-
nes protestantes, quod causam suam arbitrio
concilii alicujus subjecerint, quum tamen ex
historiis temporum praeteritorum ignorare non
potuerint, quam lubricum saepe fuerit & inju-
stum priscorum conciliorum judicium, & quam
saepe in illis per cleri pontificii artes & tyran-
nidem innocentissimi sint damnati. Ex infi-

B

nitis,

nitis, quae passim exstant, exemplis unicum memorabimus, concilii nempe anno 1140. apud Senones in Gallia habiti, cujus confessus sic describit *Petrus Berengarius in Apologia Petri Ab-elardi*, in isto concilio damnati: Post aliqua Pontifices insultare, pedem pedi applodere, ridere, nugari conspiceres, ut facile quilibet judicaret, illos non Christo vota persolvere, sed *Bacho*. Inter haec salutantur cypri, pocula celebrantur, laudantur vina, Pontificum guttura irrigantur; lethaei potio succi Pontificum corda jam sepelierat. Ecce, inquit *Satyricus*,
inter pocula quaerunt

Pontifices saturi, quid dia poëmata narrent.
 Denique quum aliquid subtile divinumque sonabat, quod auribus pontificalibus erat insolitum, audientes omnes dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in Petrum, & oculos talpae habentes in philosophum; hoc, inquiunt, sine remus vivere monstrum. Vini calor ita inceserat cerebris, ut in somni letargiam oculi omnium solverentur. Inter haec sonat lector, stertit auditor. Alius cubito innititur, ut det oculis suis somnum, alius super molle cervical dormitionem palpebris suis molitur, alius super genua caput reclinans dormitat. Quum itaque lector in Petri scriptis aliquod reperiret spinetum, surdis exclamabat auribus Pontificum: damnatis? Tunc quidam
 vix

vix ad extremam syllabam expergefacti, somnolenta voce, capite pendulo: damnamus; ajebant. Alii vero damnantium tumultu excitati, decapitata prima syllaba: namus; inquit. Mirifice illo ipso, quo Augustana confessio exhibebatur, tempore Erasmus Roterodamus, protestantium quidem oppugnator, sed tamen a veritate non prorsus alienus, depinxit modum in conciliis & confessibus illis procedendi lib. 19. epist. 71. In omni, inquit, confessu semper fuerunt, qui studiis & improbitate rerum summam sibi vindicant, nec temere fit, ut melior pars vincat. Per illos primum res privatim decernitur, mox excluduntur integriores, adhibentur idonei, praefatio commendat concordiam, adduntur minae; hic, inquit, apparebit, qui sunt Lutheranae factionis. Si quis dixerit aliquid aequius, mox audit a frementibus; Luthero pejor. Sunt ingenia modesta, quae malunt quiescere, quam cum talibus contentionem suscipere. Sunt, qui in gratiam privatam deflectant a sua sententia: sunt qui metuant aut sperent aliquid, eoque premant, quod judicant optimum: sunt, qui non intelligant, quod nude proponitur: sunt, qui iisdem affectibus excaecati sunt, quibus Beda: sunt, quos utcunque sanos clamor ac tumultus aliorum, ita ut fit, agit in furias. Ita non fit, sed extorquetur senatusconsultum. In quo prodendo rursus, qui extorserunt, admiscant

*affectus suos, aliis vel insciis, vel conniventibus. Et hoc dicitur collegii decretum. Idem Erasmus in supputatione errorum in censuris Bedae: Deliguntur, ait, deputati ad id idonei, quos optant ii, quorum vel auctoritas vel improbitas vincit in collegiis, in quibus frequenter, quod ait Livius, major pars vincit meliorem, nonnunquam minor, sed importunior superat & majorem & meliorem. Allegatur relator. Decernitur. Interim cum scribis res est. Et hic infulciuntur quaedam obiter, quae vel non sentiuntur vel dissimulantur. Quae dum consideramus, ipsi mirati sumus nonnunquam, principes evangelicos in protestatione & appellatione sua ausos fuisse salutem suam & doctrinam concilio, cujus membra maximam partem caesari, qui eos jam damnaverat, pontifici Romano, regibusque & principibus catholicis obnoxia futura erant, committere. Quid, credis, futurum erat, si caesar precibus eorum annuisset, atque concilium, quod tantopere flagitabant, convocasset? Annon multitudine dissentientium obruti ipsi pauciores corruissent, atque damnationem certam subiissent? Ita credidimus olim, & cohortuimus nonnunquam, dum haec cogitavimus, atque imaginem famosi illius concilii Dordraceni nobis ob oculos posuimus, quod theologi remonstrantes in Belgio etiam expetierant, de-
inde*

inde vero iniquissimum in se fuisse, ex plurimis verisimilibus rationibus ostenderunt apud *Benthem* im Holländischen Kirch- und Schulens-
 Staat *Part. I. cap. 14. § 18 sqq.* Sed nunc, re-
 rectius cogitata, principes ordinesque ab omni
 imprudentiae nota absolvimus, atque secure ad
 concilium provocasse existimamus. Neque e-
 nim per concilium congregationem aliquam
 cleri intelligebant, nec multitudini suffragiorum
 se submittebant, id quod sine dubio periculo-
 sissimum fuisset. Expetebant concilium libe-
 rum, universale et Christianum, non ergo con-
 ventum cleri solius, verum Christianorum o-
 mnium, etiam laicorum. Clara satis sunt ver-
 ba in ipso protestationis & appellationis instru-
 mento die 27. Aprili anni 1529. confecti:
Protestiren / recusirn / provocirn / appellirn /
supplicirn und beruffen wir die obgemelten
 Churfürsten und Fürsten / für uns selbst / un-
 sere Unterthanen / und Verwandten / auch he-
 zige und künfftige Anhänger / und *adhaerenten* /
 in und mit dieser gegenwertigen Schrift / in
 der pesten Form und Maß / wie wir sollen und
 mögen / von allen obangezeigten Beschwerden /
 so uns von Anfang dieses Reichs-Tags / bis zu
 Ende / und mit dem vermeinnten Abschiedt be-
 ge-

gegendt seyn / Auch aller Handlung und aller
 andern Beschwerden / wie die daraus ent=
 springen / oder hierunder gezogen oder volgen
 werden mögen / sie seind hierinnen benennt oder
 nit / ire Untüglichkeit und *nullitet* in allweg
 vorbehalten / zu und für die Römische Käys.
 und Christliche Mayst. unserm allergnedigsten
 Herrn / und darzu an und für das schierst künff=
 tig frey Christlich gemein *Concilium* und Ver=
 sammlung der Heiligen Christenheit /
 für unser *national-* zusammen = kommen / und
 darzu einem yden dieser Sachen bequemen un=
 partheyischen und Christlichen Richter / Unnd
 unterwerffen uns / unser Fürstenthumb / Herr=
 schafften / Land und Leute / Leyb und Gut /
 auch alle hezige und künfftige dieser unser
Appellation Anhenger / in der Käyserlichen
 Mayst. und eines Christlichen *Concili* Schutz
 und Schirm. *Volebant scilicet tale con-*
cilium, quod cum primo concilio Christia-
no in omnibus conveniret. Id si obtinuis-
sent, nihil eis metuendum erat. Apparebit
hoc luculenter, si primum illud concilium
Hierosolymitanum, quod Actor. XV. memo-
ratur, accurate consideres. Est hoc sine dubio
 pri-

primum Christianum concilium. Nam, quod alii antiquius quoddam, Caesareanum nempe, sibi fingunt, & locum *Matth. XVI, 13. sqq.* huc trahunt, nec refutatione quidem indiget, quum ex inspectione ipsius loci corruat. Istud itaque concilium Hierosolymitanum, primum, & auctoritate ipsorum apostolorum munitum, norma conciliorum omnium esse debet. Atque principes protestantes, dum ad concilium provocarunt, tale procul dubio intellexerunt, quale illud Hierosolymitanum fuit. Fuit autem hoc concilium Hierosolymitanum toto caelo diversum a conciliis sequentium temporum. Potissimae differentiae hae sunt, quod 1) dissentientes ipsi sponte, nemine cogente, in decisionem conventus Hierosolymitani consenserunt & compromiserunt, *Actorum XV, 2.* ad sequentia vero concilia altera pars invita plerumque tracta sit, deinde 2) conventus Hierosolymitanus ex toto populo Christiano, clericis laicisque, constiterit, *Actorum XV, 4. 6. 22.* sequentia concilia solus clerus, tanquam ecclesia repraesentativa, habuerit, porro 3) in conventu Hierosolymitano utraque pars sufficienter audita, & ad liberam disputationem admissa, *Actorum XV, 7.* in sequentibus vero conciliis alteruter vel plane non, vel saltem perfunctorie auditus ac tamen damnatus sit, tum 5) decreta concilii

lii Hierosolymitani unanimia, *Actor. XV*, 25. sequentium vero ex consensu majoris partis confecta fuerunt, denique 6) decretum concilii Hierosolymitani absentibus fratribus non pro imperio obtrusum, sed consilii instar ad eos missum, atque ab iis sponte receptum sit, *Actorum XV*, 27, 28, 31. sequentia concilia absentibus vel dissentientibus, ni iussa sua reciperent, anathema, exilium, infamiam, dejectionem de dignitate, vincula, fustium ictum & mortem denunciarunt, quin imo, implorata magistratum ope, irrogarunt. Quis ergo non videt, principes protestantes prudentissime ad concilium provocasse, nihilque illis, si tale, quale Hierosolymitanum fuit, & cujus simile procul dubio optarunt, impetrassent, metuendum fuisse.

VIII.

Augustanae confessionis conditores, qui, omnes homines naturaliter in mala proclives esse, dicunt, & *Acti*, qui unumquemque in dubio bonum praesumunt, non dissentiunt invicem, sed amice conspirant.

IX.

Vna actio potest simul bona & mala, simul justa & injusta esse.

In

In articulo II. naturalis hominum in prava proclivitas memoratur: Nach Adams Fall seynd alle Menschen von Mutter-Leib an voller bösen Lust und Neigung/ und können keine wahre Gottes-Furcht / keinen wahren Glauben an Gott von Natur haben. Cui doctrinae aperte contradicere videntur Icti, dum regulam hanc stabiliunt: *In dubio quilibet praesumitur bonus*; seu, ut verbis Innocentii III. pontificis in *c. un. X. de Scrutinio in ordine faciendo*, utamur; *illum, quem indignum esse non novimus, dignum debemus aestimare*. Laborarunt iam alii de harum regularum cum principiis Christianae religionis conciliatione. Nos sic sentimus: Bonitas & iustitia actionum humanarum duplici ratione considerari potest, intrinsecus & extrinsecus. Si intrinsecus spectetur, ea demum actio bona iustaque est, quae non solum legibus accurate convenit, sed & ex bona mente, veraque virtute & animo legibus satisfaciendi proficiscitur. Extrinsecus vero actio bona & iusta erit, quae saltem legibus congruit, quamvis principium eius bonum non sit, sed vel metus poenae, vel ambitio, vel voluptas, vel avaritia eam invito extorserit. Contingit itaque saepissime, ut eadem actio diversimode considerata simul bona & mala, simul iusta &

C

iniusta

iniusta fit. Non possumus rem melius explicare, quam illam iam tum explicuit Gratianus in *can. 65. caus. II. qu. 3.* cuius verbis ideo hic utemur: *Sententia aliquando est iniusta ex animo proferentis, iusta vero ex ordine & causa: aliquando est iusta ex animo & causa, sed non ex ordine: aliquando iusta ex animo & ordine, sed non ex causa. Quum autem ex causa iniusta fuerit; aliquando nullum in eo omnino, qui accusatur, delictum est, quod sit damnatione dignum; aliquando non est in eo illud, supra quod fertur sententia; sed ex alio notandus est. Ex animo est iniusta, quum aliquis, servata integritate iudiciarii ordinis, in adulterum, vel in quemlibet criminofum, non amore iustitiae, sed livore odii, vel pretio, aut favore adversariorum inductus, sententiam profert. Vnde Beda super Epistolam Jacobi ait: Ira enim viri iustitiam DEI non operatur: quia, qui iratus in aliquem sententiam profert, etsi ille, quantum ad se, iustam reportet sententiam; iste tamen, qui non amore iustitiae, sed livore odii eam sententiam dedit, iustitiam DEI, in quem perturbatio non cadit, non imitatur. Nunc ad applicationem: Icti, qui abditissimos animorum humanorum recessus scrutari nequeunt, conformitate actionum cum legibus, seu bonitate & iustitia externa, contenti quemlibet bonum esse, id est, legibus congruen-*

gruenter vivere & agere praesumunt. Atque hoc theologi etiam credunt, neque unquam mortale aut actuale peccatum in dubio supponunt. Vtrique tamen, dum naturalem mortalium in mala proclivitatem norunt, eundem hominem, qui bene & secundum leges agit, malum tamen intrinsecus esse, affectibusque suis indulgere, atque plerumque vel metu inductum, vel ambitione inflammatum, vel ex alia vituperabili causa legibus obedire credunt.

X.

Dictum Pauli: *Quidquid non ex fide est, peccatum est; proprie de conscientia seu certo animi iudicio agit, recte tamen ad fidem etiam salvificam extenditur.*

XI.

Igitur dictum hoc in iure canonico ad probandum, quod bona fides in omni praescriptione sit necessaria, bene adhibetur.

In articulis IV, V, VI, & XX. multa de fide effectibusque eius proponuntur, quae deinde in *Apologia Augustanae confessionis* repetuntur, desumptisque quam plurimis ex sacro codice locis illustrantur & explicantur. Inter ista loca reperitur etiam dictum Pauli in *epistola ad Rom.* XIV, 23: *quicquid non ex fide est, peccatum est.*

Idem Pauli dictum bis in iure nostro canonico allegatur & explicatur; primum in *can. 44. de poenitentia distinct. 3*, ubi sic Gratianus: *Illud Ambrosii: Etsi fides desit, poena satisfacit; non de ea fide intelligitur, de qua dicitur: fides sine operibus mortua est; sed de ea, de qua Apostolus ait: omne, quod non est ex fide; id est, omne, quod fit contra conscientiam, peccatum est. Deest ergo fides, quum non subest conscientia peccati. Sed, quia delicta omnia nullus intelligit, est aliquando peccatum in homine, cuius non habet conscientiam. Vnde Apostolus ait: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Cuius ergo peccati deest conscientia; illius poena, si patienter feratur, satisfacit, & relevat gravatum; deinde in *cap. ult. X. de praescript.* ubi ita Innocentius III. pontifex: *Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est; synodali iudicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide praescriptio, tam canonica, quam civilis. Quum generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quae absque mortali peccato non potest observari. Vnde oportet, ut, qui praescribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienae. Derident communiter interpretes, inprimis evangelicae religioni addicti, pontificem, quod dictum istud ad bonam fidem, quae in praescriptionibus desideratur, trahat,**

hat,

hat, aiuntque, apostolum de fide salvifica agere, non de conscientia, seu animi iudicio, seu illa ipsa bona fide in præscriptionibus necessaria. Diu nos idem credidimus, & cum vulgo pontificem derisimus. Incidimus vero tandem in *Grotium lib. 2. de iure belli ac pacis cap. 23. §. 2.* ac animadvertimus, ab eo vocem fidei similiter, de conscientia nempe seu animi iudicio, explicari. Quam explicationem idem *Grotius in commentariis ad epistolam ad Rom. XLV, 22. sqq.* firmat amplius: Πίσσις, inquit, hic est persuasio ea, per quam quis credit, licitum esse id, quod facit: ad sensus conscientiae: ὅτι ἐκ ἐκ πίσεως. Non cum firma persuasione licitum esse quod facit. Optimum enim illud; Quod dubitas, ne feceris; apud Ciceronem, tritum & Hebraeorum proverbio. Πᾶν δὲ ὃ ἐκ πίσεως, ἀμαρτία ἐστίν. Peccatum est, quicquid fit conscientia non ad stipulante. Hoc monitum Iudaeos, qui Christiani facti erant, spectat, ne aliorum exemplo id facerent, quod ipsi aut licitum non putabant, aut certe valde de eo dubitabant. Quibus repertis, evolvimus perlegimusque attente totum Pauli caput, convictique plene fuimus, Gratianum, Innocentium III. & Grotium Pauli mentem optime perspexisse. Fluctuare autem iterum cepimus, postquam *Apologiam Augustanae confessionis* in manus sumimus, in eaque Pauli dictum

Etum inter argumenta pro fide salvifica collecta collocatum deprehendimus. Nam religioni nobis ducimus, auctoritatem *Apologiae eius* non sequi. Simul tamen interpretationem in iure canonico bis factam & verisimilem valde damnare non audemus. Sustulere tandem hunc tumultum Balduinus & Hulsemannus, theologi incomparabiles, quorum loca *Calovius in notis ad famosum illud caput XIV.* excerpfit. Hi nos docuerunt, & iuris canonici & *Apologiae nostrae* auctores recte sensisse. Videlicet Pauli locus, sicut ex inspectione eius clare apparet, de fide conscientiae agit primario, & in hac significatione recte a Gratiano & Innocentio III. adhibetur. Idem tamen ex rationis similitudine, imo exsuperantia, ad fidem quoque salvificam extenditur, atque ita non male ab *Apologiae* auctoribus adhibetur. Adiciemus ipsa *Balduini* verba : *Si ea, quae absque ista fide fiunt, qua credimus aliquid esse concessum in rebus adiaphoris, peccatum sunt; multo magis peccata erunt, quaecunque fiunt absque certa fiducia cordis in Christum. Atque sic dictum hoc apostoli ab hypothesis ad thesin, vel etiam ab inferiore specie fidei ad superiorem recte accommodare possumus. Est enim generalis aphorismus de omni fide verus : Quicquid absque fide fit, peccatum est; sive intelligatur fides historica, sive*
fides

fides conscientiae, sive fides in Christum &c. Nihil igitur obstat, quo minus etiam de fide iustificante hoc dictum explicari queat, licet hic ad aliam speciem applicetur.

XII.

Dictum Salomonis: *ne sis nimium iustus; Ictis maxime commendari debet.*

Articulum IV, in quo homines propriis viribus, meritis aut operibus iustificari posse negantur, egregie Salomon in *Ecclesiast. VII, 17.* explicat: *Ne sis, inquit, nimium iustus.* Mens Salomonis haec est: non debere hominem sibi ipsi perfectam & absolutam ex omni parte pietatem & probitatem adscribere, nec in aliis etiam rigidum nimis iustitiae exactorem esse. Rationem addit in §. 20, ubi: *Non est enim, ait, homo iustus in terra, qui faciat bonum & non peccet.* Pulcherrima haec philosophia est, & Christiano quidem omni, sed tamen imprimis Icto utilis & pernecessaria, quam etiam alii non Christiani, cordati tamen viri, agnovere. Laudat Cicero in *Philippica IX. cap. 5. n. 10. 11.* Ser. Sulpicium Ictum his verbis: *Nec vero filebitur admirabilis quaedam, & incredibilis & pene divina eius in legibus interpretandis, aequitate explicandis, scientia. Omnes ex omni*
ae-

aetate, qui hac in civitate intelligentiam iuris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Ser. Sulpicio non sunt comparandi. Neque enim ille magis iuris consultus, quam iustitiae fuit. Ita ea, quae proficiscebantur a legibus & a iure civili, semper ad facilitatem aequitatemque referebat: neque instituere litium actiones malebat, quam controversias tollere. Quid hoc aliud est, quam: Ser. Sulpicium regulam hanc: ne sis nimium iustus; accurate observasse? Nihil vero dicto Salomonis magis consonat, quam lex 8. C. de iudiciis, in qua Constantinus & Licinius Augusti: Placuit, inquiunt, in omnibus rebus praecipuam esse iustitiae aequitatisque, quam stricti iuris, rationem.

XIII.

C*ura animarum etiam ad principes & magistratus pertinet.*

I*n articulis V. item XXVII. expositio verbi divini & administratio sacramentorum sacerdotibus ac clero attribuitur, atque in hoc potestas sacra a potestate civili distingvitur. Num ergo cura animarum plane ad potestatem civilem non pertinet? Ita perhibent scriptores catholici antiqui omnes, ac principem & magistratus a cura animarum prorsus excludunt, iisdemque po-*

potestatem in rebus fidem christianam & salutem aeternam spectantibus decernendi dene-
gant, atque tantum ius exsequendi tribuunt.
Si qui dissenserunt, horum libri publice ab ipsis,
pro quibus scripserunt, principibus improbat
damnatique fuerunt. Primus ex catholicis pu-
blica auctoritate nixus probatusque principum
iura hac in parte adseruit *Petrus de Marca*, archi-
episcopus Parisiensis, *de Concordia sacerdotii &*
imperii. Et recte. Nam principis curae salus
civium generaliter commissa est. Hanc vero
non ad solum corpus restringi, sed ad animam
quoque, potissimam & nobilissimam hominis
partem, extendi oportet. Curet itaque prin-
ceps, ut rectae doctrinae publice proponantur
ac civibus omnibus innotescant, & hi iisdem
congruenter vivant, nec dogmata impia audiant.
Sed plura addi, necesse non est, postquam *Gro-
tius*, curam animarum ad summam in republica
potestatem pertinere, pluribus ex recta ratione,
& sacro codice desumptis argumentis osten-
dit, testimoniisque patrum ecclesiae firma-
vit in commentariis *de iure summarum potesta-
tum circa sacra c. 1. §. 6. sqq.*

XIV.

Ecclēsia nec monarchia est, nec aristocratia, sed
corpus aliquod ex pluribus ordinibus
constans.

D

XV.

XV.

Errant ergo, qui soli clero potestatem de rebus
& negotiis ecclesiae disponendi ad-
scribunt.

XVI.

Praxis ecclesiae christianae antiquissimae nequit
ob mutatam rerum faciem per omnia nostrae
ecclesiae pro norma praescribi.

In articulo VII. ecclesia recte definitur *die*
Versammlung aller Gläubigen / & in apo-
logia huius articuli arguitur error pontificiorum,
qui ecclesiam monarchiam esse, in qua Roma-
nus pontifex absolutam potestatem exercent,
perhibent. Non dissimilis huic errori est error
alius, quo multi etiam hodie ecclesiam pro ari-
stocratia venditant, omnemque in ea potesta-
tem clero adscribunt. Pugnat hoc aperte cum
Augustana confessione, pugnat etiam cum ra-
tione & aequitate naturali, secundum quam ec-
clesia corpus aliquod est, ex pluribus ordinibus
ceu membris compositum, qui ordines non sin-
guli, sed omnes coniunctim, summam potesta-
tem exercent. Sunt vero ordines illi magistra-
tus, patroni, clerus, plebs. Quemadmodum
ergo in antiquissima republica Romana nullus
ex ordinibus, qui populum Romanum consti-
tue-

tuebant, sigillatim quid poterat, sed senatum, equites & plebem congregari oportebat, ita & isti ecclesiae ordines in rebus, quae ad regimen ecclesiae spectant, consentiant necesse est. Vti vero in illa, de qua dixi, republica Romana populus communi consensu seu expresso seu tacito, per longissimum usum declarato, negotia quaedam alicui ex ordinibus relinquebat, vel etiam potestatem suam in principem transferebat, sic & in ecclesiis nostris confusionis vitandae causa multa, quae ad totam congregationem pertinebant, per magistratus, multa per patronos, multa per clerum expediuntur, in plerisque principes potestatem omnem acceperunt, & vel ipsi vel per consistoria sua exercent. Vbi autem de huiusmodi consensu seu expresso seu tacito non constat, insistendum est primo instituto, atque, quoties negotium magni momenti incidit, res ad totam congregationem referenda. Clerus, ut recte in *articulo V.* dicitur, ministerium saltem in docendo verbo divino & administrandis sacramentis praebet. Qui dissentiunt & clero plus tribuunt, provocant subinde ad praxin primae ecclesiae christianae, in eaque multa maximi momenti ab apostolis, ab episcopis, a synodo, a presbyteris, non convocato populo, gesta & conclusa fuisse, ostendunt. Nec negari hoc potest. At enim vero arguen-

dus est generalis error eorum, qui praxin pri-
 mae ecclesiae per omnia nostris ecclesiis pro
 norma obtrudere volunt, immemores, diver-
 sissimam tunc rerum faciem fuisse, qua penitus
 mutata, non possunt semper veteres mores ad
 nostra tempora commode trahi. Nullus tunc
 erat magistratus christianus, ac populus hinc
 inde dispersus aegre & non sine magno pericu-
 lo in unum congregabatur. Pleraque ergo ne-
 gotia per episcopum, clerum, presbyteros ex-
 pediri oportebat. Sed hodie haec omnia se
 longe aliter habent. Vivit ecclesia sub magi-
 stratibus, sub patronis, stabilitus est per pacta
 & leges iustus ordo, & in rebus, de quibus nihil
 constitutum, totus populus ius, quod naturali-
 ter habere debet, retinet. Res optime exem-
 plo illustrabitur. Id vero ex responso, quod
 praeses nomine ICtorum Helmstädiensium men-
 se septembri anni clo Io CCXXVI. exaravit,
 desumemus : Wird zu wissen verlanget/ Ob
 der Clerus Zug und Recht habe ohne vorwis-
 sen der Kirche und der Patronen/ auch der welt-
 lichen Obrigkeit/ einen bösen Lehrer von seinem
 Ambte zu suspendiren oder gar zu setzen. Nun
 könnte zwar gedachter clerus vor sich anführen/
 daß sowohl Paulus 1. ad Timoth. V, 19, 20.
 als

als die *Canones Apostolici Can. 31.* dem Bischöfe allein die Macht/ einen Priester seines Ampts zu entsetzen/ geben/ solche Macht auch in den Canonischen Rechten den Bischöfen nicht genommen/ sondern nur dergleichen Absetzung in *synodali conventu* vorzunehmen befohlen sey/ *Can. ult. caus. 15. quaest. 7.* Diweil aber nach göttl. und natürl. Rechten die Berufung eines Lehrers und Predigers eigentlich der ganzen Kirche und Gemeinde/ der er vorgesezet werden soll/ und keines Weges dem Clero allein/ zustehet/ folglich auch die Macht/ einen solchen Prediger wieder zu entsetzen/ eben derselben Kirche zu lassen ist/ und denn die ganze Kirche nicht von dem Clero allein/ sondern zugleich von der Obrigkeit/ Kirchen-Patronen und Gemeinde repraesentiret wird/ nächstdem die Entsetzung und Suspension eines Kirchen-Dieners *accuratam causae cognitionem* erfordert/ mithin ein *actus iurisdictionis* ist/ demnach a clero, welchem keine Gerichtsbarkeit zustehet/ nicht exerciret werden mag/ sondern denenjenigen/ denen die *iurisdictionis ecclesiastica* zukommt/ zu überlassen/ dieses auch der praxi

der Protestantischen Kirchen durchaus gemäß ist/
vid. Carpz. Jurisp. Consist. lib. 3. Def. 110. & III.
Schilt. Instit. Juris Can. lib. 1. tit. 19. §. 9, ferner
 der Zustandt der alten Apostolischen Kirche/
 bey welcher die weltliche Obrigkeit nicht con-
 curreret / und die Gemeinden in kein rechtes
 corpus und collegium versammlet waren/
 sondern nur aus wenigen hin und wieder zer-
 streueten Leuten bestanden/ von dem unserigem
 gänzlich unterschieden/ und die Kirchen-Disci-
 plin in eine rechte Ordnung gebracht worden/
 weiter die protestantische Superintendenten
 und ihr Clerus sich der in den canonischen
 Rechten den Bischöfen und ihren Synodis ge-
 gebenen Jurium schlechtweg nicht anmassen
 kan / sondern die vornehmste derselben der ho-
 hen Obrigkeit und den ihnen vorgesezten Con-
 sistoriis überlassen muß ; So ist der Clerus
 in gegenwärtigem Falle ohne Consens der
 Kirche / Patronorum, und der ordentlichen
 Obrigkeit einen Prediger von seinem Amte
 zu suspendiren oder zu entsetzen nicht be-
 fugt.

XVII.

Propter baptismum poena delictorum, inprimis homicidii, non recte remittitur.

In articulo IX. de baptismo dicitur, daß dadurch Gnade angebothen werde. Id vero in Latino exemplari de gratia Dei recte explicatur, nec ad gratiam hominum extendendum est. Equidem non pauci, quos *Tiraquellus de poenis temperandis aut remittendis causa 25.* memorat, existimant, homicidae Iudaeo vel alii non christiano, si christianus efficiatur & baptismum accipiat, ultimum supplicium remittendum esse. Inprimis *Thomas Ferrarius caut. 24* refert, Paduae Iudaeum, qui, commisso enormi delicto, christianum se fecerat, convocatis illustribus totius academiae doctoribus, & causa in utramque partem disputata, liberatum fuisse. Nos vero isti opinioni manifesto iniquae *Ovidii* tantum verba ex libro 2. *Fastorum* opponimus:

*Ab nimium faciles, qui tristia crimina caedis
Fluminea tolli posse putatis aqua.*

XVIII.

Legitima vocatio & electio ministrorum ecclesiae in prima ecclesia penes totum populum fuit, deinde patronis attributa est.

XIX.

XIX.

Mala, quae ius patronatus comitantur, maiora adhuc sunt in electione populari.

XX.

Ergo optandum non est, ut, abolito iure patronatus, prisca electionum facies reductatur.

In articulo XIV. omnes, qui legitime vocati non sunt, a ministerio ecclesiastico arcentur. Vastissimus hic sese aperit campus de legitima vocatione agendi. Sed ipsa haec amplitudo argumenti nos absterret. Ergo paucis saltem sententiam nostram proponemus. Ius eligendi & vocandi sacerdotes seu sacrorum ministros in prima christiana ecclesia sine dubio penes totum coetum seu populum, qui magistratus, clerus & plebem comprehendit, fuit. Vide *Artorum* I, 15, 23, 24. & VI, 2, 5, 6. Invectum deinde ius patronatus electionem hanc & vocationem populo in plerisque locis abstulit, principique, magistratibus & praediorum dominis passim adscripsit. Non diffitebimur, nos diutissime hoc ius patronatus inter tyrannides retulisse, & populum inique ab electione exclusum credidisse, ac optasse saepius, ut pristina rerum facies

facies rediret populoque ius suum & libertas restitueretur. At enimvero postquam popularis electionis incommoda & infinitas, quas illa & olim excitavit, & adhuc hodie, ubi superest, excitat, turbas attentius consideravimus, Deo gratias agere incepimus, quod illam maxima ex parte aboleri passus sit, nec bene cum ecclesia actum iri credimus, si ea unquam reducatur. Sunt, quod non negamus, mala multa, quae ius patronatus comitantur, sed tamen longe minora iis, quae ex populari electione fluunt. Indignos aliquando & improbos homines patronus ecclesiae suae obtrudit; Sed plebs imperita & coeco adfectu in transversum acta saepe idem facit. Committunt subinde crimen simoniae patroni; at in populo crimen ambitus exercetur, etiam maiore improbitate. Quin nec a simonia immunis est populus. Exemplum pateti simoniaci subtilissimi inter sacerdotem & coetum eius, qui ius eligendi habebat, in iti, quo ille miro artificio sacerdotium suum fere hereditarium fecerat, retulit *Praeses in Specimine XLIV. de Variis pactorum successoriorum generibus, medit. 3.* Stipulatus ille sacerdos fuerat, ne post mortem suam populus unquam sibi sacerdotem extra ipsius familiam eligeret, & vicissim populo summam pecuniae non modicam donarat; addito tamen pacto, ut, si populus alium sacer-

E dotem

dotem eligeret, pecunia ista omnis cum usuris, a die pacti initi computandis, heredibus suis restitueretur: unter Vorbehalt und mit folgender Bedingung / daferne keiner Söhne keiner zum Pastorat solte gelangen / oder an der Succession behindert und von andern verdrungen werden / sodann auch / nach obgemeldtem Abgang der Söhne / der Töchter keine durch Heyrath bey der Pfarr bleiben würde / daß solchen Falls das Kirchspiel B. soll schuldig und gehalten seyn / ohne Wiedersprache / Ausflucht und Liquidation ferner an die überlebende Erben Pastoris D. wegen dieser Anforderung 400. rthl. a dato dieses an sammt der interesse aufrichtig und redlich zu bezahlen. Et consequutus etiam fuerat hoc pacto sacerdos, ut munus ultra saeculum in familia eius perstitisset, atque iam in pronepotem continuatum esset. Et forsan permansisset in eius familia diutius, nisi hic ipse pronepos vita sua flagitiosissima turpissimisque moribus meruisset, ut deiiceretur. Tum vero posterii sacerdotis con-surgebant, atque quadringenta illa cum usuris centum pluriumque annorum repetebant. Non credimus, unquam simile pactum cum patrono initum fuisse. Sed sunt praeterea singularia incom-

com-

commoda, quae in iure patronatus accidere uix possunt, in populari autem electione quotidie contingunt. Intelligimus turbas, clamores, minas, vim, conspirationem. Incredibile multis videbitur, quod dicimus, sed verum tamen est; plerasque in antiquissima ecclesia christiana factas electiones optimorum episcoporum, qui hodie sancti vocantur, turbulentas, violentas, clamorosas fuisse, ac, si nostro tempore fierent, aperte damnatum iri. Ex infinitis exemplis duo saltem memorabimus in praesens. De Athanasii electione synodus Alexandrina epistola synodica, quae in *Athanasii Apol.* 2. reperitur, fatetur, omnem multitudinem populumque in unum coactum clamoribus vociferationibusque postulasse, Athanasium ecclesiae episcopum dari, idque publicis votis a Christo expetiisse, & patres, uti facerent, per multos dies ac noctes iureiurando obtestatos fuisse, quum interea nec ipsi ab ecclesia discederent, neque patribus discedendi facultatem permetterent. Similis ferme fuit Martini, episcopi Turonensis, electio, de qua *Sulpitius Severus in vita Martini*: *Sub idem, inquit, fere tempus ad episcopatum Turonicae ecclesiae petebatur. Sed quum erui a monasterio suo facile non posset, Ruridus quidam, unus e civibus, uxoris langore simulato, ad genua illius provolutus, ut egre-*

deretur, obtinuit. Ita dispositis iam in itinere civium turbis, sub quadam custodia ad civitatem usque deducitur. Mirum in modum incredibilis multitudo non solum ex illo oppido, sed etiam ex vicinis urbibus ad suffragia ferenda convenerat. Vna omnium voluntas, eadem vota eademque sententia, Martinum episcopatu esse dignissimum, felicem fore tali ecclesiam sacerdote. Pauci tamen & nonnulli ex episcopis, qui ad constituendum antistitem fuerant evocati, impie repugnabant, dicentes: scil. contemptibilem esse personam, indignum esse episcopatu hominem vultu despicabilem, veste sordidum, crine deformem. Ita a populo sententiae sanioris haec illorum irrisa dementia est, qui illustrem virum, dum vituperare cupiunt, praedicabant. Nec vero aliud his facere licuit, quam quod populus Domino volente cogebat. Inter episcopos tamen, qui affuerant, praecipue Defensor quidam nomine dicitur restitisse; unde animadversum est, graviter illum lectione prophetica tunc notatum. Nam quum fortuito lector, cui legendi eo die officium erat, interclusus a populo defuisset, turbatis ministris, dum expectatur, qui non aderat, unus e circumstantibus sumpto psalterio, quem primum versum invenit, arripuit. Psalmus autem erat: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & defensorem. Quo lecto, cla-

mor

mor populi tollitur, diversa pars confunditur. Agnovere deinde iurium conditores manifesta priscarum harum electionum vitia damnaruntque. Concilium Sardicense in *can. 6. dist. 63.* *Non est, ait, permittendum, turbis electionem eorum facere, qui sunt ad sacerdotium promovendi.* Idem Concilium in *c. 2. X. de Electione* electiones, quae ad clamorem populi fiunt, improbat. Iubet *lex 31. C. de Episcopis*, eum, qui ad episcopatus gradum provehitur, puris hominum mentibus, nuda electionis conscientia, sincero omnium iudicio proferri. Nicolaus II. Pontifex in *can. 9. dist. 79.* eum, qui populari seu militari tumultu sine concordia & canonica electione apostolicae sedi inthronizatur, non apostolicum, sed apostaticum appellat, atque licentiam dat cardinalibus, eum humano auxilio & studio a sede apostolica repellendi &, quem dignum iudicaverint, proponendi. Toleraverunt tamen adhuc electionem, quae fit per conspirationem, quum scilicet aliqui ex eligentibus de certa persona invicem convenerunt, eamque deinde reliquis tumultuose obtrudunt. Toleraverunt, inquam, iurium conditores talem electionem sub specioso inspirationis & adorationis titulo, atque in ipso summo pontifice probarunt, *c. 42. X. de Electione.* At enimvero, ut rectissime Zegerus Bernhardus van Espen in *lure ecclesiasti-*

eo P. 2. tit. 21. c. 4. §. 9. observat, sub praetextu huiusmodi inspirationis & divini impulsus saepissime regulae electionum praescriptae negliguntur, & tumultuariis ac praecipitatis electionibus via aperitur. Quod ut Gregorius XV. Pontifex M. animadvertit, bullam edidit, in eaque providentissime sustulit electionem per adorationem, qua cardinales aliquot eum, cui fauebant, in sede collocare, pro more venerari atque exemplo suo ceteros cardinales invitos saepe ad imitandum compellere consueverant. Tam bonae iustaeque leges turbulentas electiones omnes sustulisse videntur. At nihil illae contra malitias hominum pertinacissimas poterunt. Rarissimae supersunt ecclesiae, in quibus electio toti populo relicta est. In plerisque collegium aliquod cardinalium, canonicorum, monachorum &c. eam sibi arrogavit. Sed & hi tamen, homines se esse, documentis maximis & luculentissimis ostendunt. De electionibus summorum pontificum Romanorum nihil dicimus. Vide *Historiam conclavium* Italice scriptam & in linguam Gallicam translata. De clericis & monachis, ne quid odio dedisse videamur, non nostri, sed catholici auctoris verbis utemur. Est ille *Brantomius*, vir ingenuus & veri amantissimus, Gallus quidem, sed qui res Germanicas historiis suis saepe immiscet, & in
hoc

hoc ipso, quem mox adferemus, loco de Gallis
 aequae & Germanis agit. Sic autem ille dans
les Vies des hommes illustres & grands Capitaines
François de son temps Part. 1. pag. 251. sqq. J'ay
 oui conter à une grande Dame, d' avoir entendu
 dire autrefois à ce grand Roy François, que le
 sujet, qui le porta le plus à faire le concordat avec
 le Pape Leon pour abolir du tout les élections des
 Evesques, Abbez, & aucuns Prieurez, & s'en pre-
 valoir des nominations, fut les grands abus qui
 s'y faisoient en telles élections parmy le Moines;
 Car sans aucun égard à la suffisance, bien que de
 ce temps-la ne s'en trouvoit dans les cloistres ny
 de sçavoir non plus, ils éliisoient le plus souvent ce-
 luy, qui estoit le meilleur compagnon, qui aimoit
 plus les garces, les chiens, & les oiseaux, qui estoit
 le meilleur biberon, bref, qui estoit le plus debau-
 ché, à fin que l'ayant fait leur Abbé, ou Prieur,
 par après il leur permist faire toutes pareilles de-
 bauches, dissolutions & plaisirs, comme de vray
 l'en faisoient auparavant tres-bien obliger par
 bons sermens, & faloit, qu'ils le tinssent par amour
 ou par force. Le pis estoit, quand ils ne se pou-
 voient accorder en leurs élections, le plus souvent
 s'entrebattoient, se gourmoient à coups de poing,
 venoient aux braquemars & s'entrebleissoient,
 voire s'entretuoient; bref, il y avoit plus de tu-
 multes, ligue & brigues qu'il n'y a en la creation
 du

du Recteur de l'université de Paris, que j'ay veu autrefois, je ne sçay, si cela dure. De plus aucuns éliſoient quelque simple bon homme de Moine qui n'eust osé grouiller, ny commander faire autre chose si non ce, qui leur plaisoit, & le menaſoient, s'il vouloit trop faire du galant & rogue ſuperieur. Bref, une infinité d'abus ſe commettoient en ces élections & creations, que je tairay pour ce coup. Or il faut noter, que s'il y a eu des abus es élections & creations Monachales il y en a bien eu autant és Canoniales & celles des Evesques, qui pour avoir les voix des Chanoines & de ceux, qui en tenoient les principales dignitez, on les gaignoit & achettoit à purs deniers, les autres on les corrompoit par preſens & promeſſes de force bien pour l'avenir. De ſorte que cela s'apelloit plus toſt une vraye ſimonie, qu'une legitime & ſainte election, prenant exemple ſur pluſieurs Papes de ce temps-là, qui gaignoient ainſi les voix & les ſuffrages des Cardinaux. Bien ſouvent auſſi faiſoient-ils en leurs Chapitres des tumultes, ſeditions, ligues & brigues, iuſques à ſ'entrebattre, ſe frapper, ſe tuer & ſ'entrebleſſer, comme cela ſ'eſt fait autrefois en Allemagne que j'ay oui dire. Car les Chanoines eſtoient mauvais garçons, comme encore ils ſont & ſ'aydoient auſſi bien de l'eſpée que du breviaire. Les Evesques elevez & parvenus à ces grandes digni-

dignitez, Dieu ſçait quelles vies ils mennoient, certainement ils eſtoient bien plus aſſidus en leurs diocèſes qu'ils n'ont eſté depuis; car ils n'en bougeoient. Mais quoy? c'eſtoit pour mener une vie toute diſſoluë après chiens, oyſeaux, feſtes, banquets, confrairies, nopces, & putains, dont ils en faiſoient des ſerrails, ainſi que j'ay oui parler d'un de ce vieux temps, qui faiſoit rechercher de jeunes, belles, petites filles de l'âge de dix ans, qui promettoient quelque choſe de leur beauté à l'avenir, & les donnoit à nourrir & élever qui çà qui là parmy leurs paroiſſes & villages, comme les gentils-hommes de petits chiens, pour s'en ſervir, lors qu'elles ſeroient grandes. Tout cela leur eſtoit permis, car nul n'eust oſé leur remontrer ny cenſurer, tant ils eſtoient craints & ne craignoient nullement d'eſtre ſcandalifé. J'en dirois davantage; mais je ne veux pas ſcandalifer. Non iniuriam Germanis facere Brantomium, dum hæc ſcribit, experientia quotidiana docet. Tulit noſtra ætas electiones epiſcoporum turbidas, clamoras, ſimoniacas. Verum de his loqui non audemus. Adſcendemus paulo altius, ac, ne quis de veritate eorum, quæ Brantomius habet, dubitet, ex medio ſaeculo ſuperiore electionem Monasterienſem Bernhardi a Gahlen anno 1650. factam allegabimus. Mortuo ſcilicet Ferdinando epiſcopo,

F
Bern-

Bernhardus Malingrotius, capituli decanus, ut in locum eius sufficeretur, optabat, at, quia ple-rosque canonicorum infensos sibi norat, electionem diutius ultra quintum mensem extrahebat, ut vel dissentientes in partes suas perduceret, vel terreret tamen & invicem collideret. Quum autem in canonibus sacris statutum sit, ut ius eligendi vel praesentandi, lapsis sex mensibus, ad apostolicam sedem devolvatur, canonici satis intelligebant, Malingrotium non alia de causa electionem differre & tempus legale fere praetermittere, quam, ut vel improvistos tandem occuparet, vel, devoluta ad pontificem maximum electione, ipse ab hoc, aut tamen extraneus quidam, nominaretur. Id ut impedi- rent, in commune consulebant, atque aliquan- do in convivio apud Bernhardum de Galen congregati hunc, quasi per modum inspiratio- nis, episcopum unanimi consensu renunciant, & confirmationem electionis suae a pontifice expetunt. At Malingrotius, totum id negoti- um vitiosum esse, vociferabatur atque Innocen- tio X, ut is electionem confirmare constanter recusaret, persuadebat. Mortuo vero anno cdo lxx LV. Innocentio, Fabius Chigi, qui o- lim in conventu Vestphalico nuncius apostoli- cus fuerat, & Galenio nostro familiariter usus erat, apostolicam sedem occupat, atque electio- nem

nem

nem Galenii confestim confirmat. Nec est, quod quis inter solos catholicos talia fieri autumat. Rariora quidem sunt vitiosarum electionum inter evangelicos exempla, propterea, quod illae ubivis fere abolitae & per ius patronatus absorptae fuerunt. Vbi tamen illae adhuc supersunt, saepe non minore, quam inter catholicos, improbitate exercentur. Recordatur praeses, ad ista, quibus & olim adsedit & nunc adsidet ac praest, collegia lites & querelas de turbulentis ac simoniacis electionibus frequenter deferri, & contra eas responderi ac iudicari. Ex multis exemplis unum adiciemus, idque ex responso a Praefide nomine Ictorum Helmstadiensium mense martio anni cl^o 1° CCXXVII. dato excerpemus: Ist Mevius, ein Prediger in einer gewissen Stadt / seit eines Jahres durch Blödigkeit des Gesichts an den Predigten und andern Ambts-Geschäften verhindert / auch endlich bewogen worden / bey dem Rathe umb Setzung eines collaboratoris anzuhalten. Als aber der Rath nebst dem so genantem Stände-Stuhl die Sache an die mit dem iure patronatus versehenene Gemeinde gebracht / hat diese einen Adjunctum zu wehlen beschlossen / solchen auch /

der von dem Mevio und übrigem Ministerio
gethanen Vorstellung ungeachtet / würcklich
erwehlet ; wannhero anfänglich die Frage
entstehet / ob Mevius und die übrige Membra
des Ministerii dabey stille schweigen können /
und nicht vielmehr so wohl auff die Gelehrsam-
keit / als auff das Leben und Wandel des Can-
didati zu inquiren und die Obrigkeit / daß sie
diese Wahl mit Fleiß untersuche / und allensals
ein Urthel darüber einhohle / zu erinnern verbun-
den seynd. Wenn nun gleich / daß bey dieser
mit einhelliger Bewilligung der Gemeinde / als
Patroni, des Raths und des Stände = Stuhls
getroffenen Wahl weder Mevius, noch das ü-
brige Ministerium weiter etwas zu sagen ha-
ben / vorgewendet werden möchte ; Alldieweil
aber dem Ministerio und fürnehmlich Mevio
höchlich daran gelegen ist / daß ihnen kein in der
Lehre noch im Leben und Wandel unrichtiger
Collega auffgedrungen werde / hiernächst die
Wahl nicht gar zu ordentlich vorgegangen / in-
dem dem Anführen nach Titius, auff welchen
solche gefallen / alle eingepfarrte von Haus zu
Haus mehr als einmahl besuchet / und umb ihr
votum

votum angesprochen / mithin einen auch bey Civil - Chargen verhasseten und verbothenen Ambitum begangen / immassen sich auch die eingepfarrete den Abend vor der Wahl in grosser Menge bey des Titii Vater eingefunden / und sich mit einander für seine Erwehlung verbunden / also die darauff erfolgte Wahl nicht vor vollkommen frey gehalten werden mag / noch / wie es *L. 31. C. de Episcopis* befiehet / *puris hominum mentibus, nuda conscientia, sincero omnium iudicio*, sondern vielmehr turbis und per conpirationem geschehen / diesemnach zu Recht nicht wohl bestehen kan ; So können Mevius und die übrige membra des Ministerii zu der geschehenen Wahl nicht stille schweigen / sondern seynd verbunden / auff das Leben und Wandel des Candidaten zu inquiriren / und die Obrigkeit / daß sie diese Wahl mit Fleiß untersuche und allenfalls ein Urthel darüber einhohle / zu erinnern. Quae quum ita sint, electiones ministrorum ecclesiae toti populo, cui olim competierunt, sapientissimo consilio ablatas patronisque adscriptas fuisse, nec optandum esse, ut eidem populo restituantur, existimamus.

XXI.

Legitimam ministrorum ecclesiae vocationem pactum omne privatum tam circa spiritualia quam circa temporalia vitiat.

XXII.

Laudatur hac de re bulla Innocentii XII. pontificis maximi, atque historia eiusdem narratur.

XXIII.

Prohibitio haec etiam inter evangelicos obtinet.

Occasione eiusdem articuli XIV. de simonia agemus. Simoniacas ministrorum ecclesiae electiones & vocationes iura nostra tam civilia, quam canonica manifeste damnant. Et maior fere est iuris civilis rigor, quod in L. 31. C. de Episcopis & clericis invitos saltem ad sacerdotium provehi iubet, & indignos sacro munere, quotquot illud sponte petierunt, declarat. Quae lex si servaretur, paucissimi ministrorum, quos hodie ecclesia christiana habet, officium suum retinebunt. At faciliores nunc sumus, & fugam quidem muneris sacri in ministro amplius non desideramus, sed admittimus supplices ac petentes. Rigida enim illa *lex 31. in iure canonico*

nico

nico etsi non sublata, tamen temperata est. Nempe Gratianus in *can. 122. causa 1. qu. 1.* Nota quorumlibet, inquiens, precibus ordinationes factae falsae diiudicantur, sed haec demum, quae precibus ordinandi vel eius amici non spirituali, sed carnali adfectu porrectis fiunt, quum alias futurae non essent; quas non charitas interveniens sed amicitia supplicans extorquet. Sed nec haec quidem hodie usum habent. Credimus namque, preces, si quae pro obtinendo sacerdotio porriguntur, ex spirituali adfectu proficisci. Igitur, quae interpretes, ac inter eos *van Espen in iure eccles. univ. P. 2. tit. 30. c. 2. §. 7,* de simonia, quae per munus a lingua committitur, quum scilicet sacerdotium ad preces & ex favore confertur, communiter disputant, secundum hodiernam rei faciem prorsus sunt otiosa. Verum reliqua duo simoniae genera, quae per munus a manu & ab obsequio committi dicuntur, improbantur adhuc hodie. Et de munere a manu res dubium non habet. Munus scilicet a manu est oblatio pecuniae aut cuiuslibet rei, quae magni an parvi momenti sit, nihil interest, *c. 20. X. de Simonia.* Munus ab obsequio intervenit, quum indebitum ab ordinando officium patrono praestatur, id quod *van Espen d. l. §. 18.* etiam ad eos extendit, qui principum aut aliorum magnatum liberos vel episcoporum nepotes

tes

tes nullo aut exiguo stipendio regendos erudi-
 endosve suscipiunt, ea spe, ut beneficia ecclesi-
 astica ab ipsis vel eorum favore adipiscantur.
 Potissima muneris ab obsequio species est con-
 ventio omnis privata inter novum ministrum
 & eos, penes quos electio & vocatio est, inita.
 Dicimus: conventio omnis privata; nec limi-
 tationem addimus, quam addunt vulgo: circa
 temporalia. Damnamus quippe & pactum
 privatum circa spiritualia. Recordamur ipsi,
 equitem quendam, templi patronum, a novo,
 quem vocabat, sacerdote stipulatum esse, ut is
 bis per mensem sacra in aedibus patroni priva-
 tis faceret, quae ex antiqua consuetudine semel
 tantum facienda erant. Neque hoc pactum,
 etsi forsan bona mente initum, tolerari debebat,
 arg. c. ii. X. de Simonia. Vide Zoesium ad tit. X.
 de Simonia n. 76. & 77. Verum nulla potest esse
 contra simoniacas istas conventiones lex melior
 & clarior ea, quam Innocentius XII. pontifex
 maximus anno 1695. edidit. Exhibet illam *Ant.*
Faber in P. 2. der Europäischen Staats-
Kanzley pag. 13. sqq. occasionem vero eius pro-
 mulgandae non commemorat. Et videmus,
 eam a plerisque ignorari. Igitur supplebimus
 hic. Occasionem nempe legi isti dedit illustris
 controversia inter Germanos agitata. Post
 mortem

mortem scilicet Maximiliani, archiepiscopi Salisburgensis, qui die 3. Maii anni 1687. decesserat, canonici electionis ergo congregati pacti erant invicem, ut is, qui eligeretur archiepiscopus, canonicis singulis supra redditus eorum conventos quingentos florenos annuos exsolveret. Neque iniqua videbatur conventio, quod per illam aliqua inter caput & membra aequalitas ac proportio induceretur. Beneficia enim canonicorum prisco tempore instituta nec unquam aucta exigua sunt admodum, quum bona archiepiscopatus adnexa insigne senserint incrementum, maximosque fructus ferant. Inito hoc pacto, Ioannes Ernestus, comes de Thun, die 30. Iunii eiusdem anni eligitur, promissaque per aliquot annos liberaliter exsolvit. Tandem vero simoniam huic pacto subesse ratus, negat, se quidquam eo nomine amplius erogaturum. Tum canonici precibus & argumentis contra pugnant, atque archiepiscopum eo perducunt, ut se quidem & in posterum pensionem istam quotannis exsolvaturum, non tamen ex necessitate obligationis, sed ex liberalitate, nec ut archiepiscopum, sed ut comitem, polliceretur. At canonici, qui hunc solvendi modum nec honestum sibi satis, nec perpetuum fore credebant, iudicio experiri, & actione apud pontificem maximum instituta archiepiscopum invitum ad

G solu-

solutionem compellere malebant. Pontifex
 tamen, qui aliquam in hoc pacto simoniae etsi
 subtilissimae labem animadvertibat, & rem pes-
 simi exempli esse videbat, conventionem irri-
 tam declaravit, & archiepiscopum ab obliga-
 tione liberavit. Haec fuit promulgandae istius
 bullae occasio. Quae autem in bulla hac con-
 tinetur, prohibitio conventionum privatarum
 in electionibus, etiam protestantes obligat, non
 quidem ex auctoritate Innocentii XII, quae a-
 pud nos nulla est, verum iuris canonici, quod
 non ex pontificis, sed imperatoris & ordinum
 Imperii, qui illud receperunt & in comitiis
 Wurzburgensibus anno dno cc LXXXVII. ha-
 bitis publica lege apud *Lehmannum in Chronico
 Spirensi lib. 5. cap. 108.* confirmarunt, voluntate
 valet. Innocentius enim XII. in bulla illa re-
 novavit saltem decessorum suorum leges, & in-
 ter has Gregorii IX. constitutionem, qui: *Pa-
 ctiones*, inquit, *factae a vobis pro quibusdam spi-
 ritualibus obtinendis; quum in huiusmodi omnis
 pactio, omnisque conventio debeat omnino cessare,
 nullius penitus sunt momenti.* Eam constitutio-
 nem *cap. 8. X. de Pactis* insertam simul cum iure
 canonico receperunt Germani ac protestantes,
 & iudicant etiam hodie secundum eam. Ex-
 emplo, quod *Carpzovius lib. 1. Iurisprud. consist.
 def. 20.* habet, addemus aliud in praesens. Coe-
 nobium

nobium quoddam catholicum in principatu Halberstadiensi situm, cui Huysburg nomen est, iure patronatus in templum evangelicum pagi Sargstedt gaudet, veteremque cum templi huius sacerdotibus litem de sylva quadam habet, ac litis eius sopiendae caussa cum novo sacerdote in ipso muneris suscepti principio paciscitur, atque scripturam ab illo exigit, qua nullum sibi in hanc sylvam ius esse fatetur. Atque is sacerdos, quam diu vixerat, de retractanda ista confessione sua nunquam cogitarat. Mortuo illo, succedit alius, qui & ipse ab initio confessionem talem edit, sed deinde confirmatus, postquam patronorum iram nihil sibi nocere in posterum posse videt, confessionem suam ipse oppugnat ac sylvam sibi vindicat. Opponit monasterium exceptionem transactionis, pacti, propriae confessionis. Consulti vero super hac lite Icti Helmstadienses a Regimine Halberstadiensi mense octobri anni clōlo CCXXI. exceptiones istas omnes reiecerunt ex his rationibus: Weil die beyde Pfarrer bey Antritt ihres Ambts weder genugsame Nachricht von den Kirchen-Güthern gehabt / noch durch Ausstellung eines Reverles der Kirchen was zu vergeben befugt gewesen / überdies dergleichen Reverse / welche ein Patronus sich von dem Pfarrer bey Antritt

G 2

dessen

dessen Ampts ausstellen lässet / einem pacto simoniaco nicht unähnlich seynd / und sowohl bey den Catholicken als Protestanten nicht die geringste Verbindlichkeit haben.

XXIV.

Leges contra simoniacas vocationes ministrorum ecclesiasticorum latae effectum fere nullum habent ob difficultatem probationis.

XXV.

Patrono vel eligentibus permitti nequit, ut ipsi vocationem vel electionem a se factam tanquam simoniacam impugnent, & testimonium de ea perhibeant.

Optimae & severissimae leges contra simoniacas ministrorum ecclesiae electiones & vocationes promulgatae sunt. Et tamen simoniae crimine nullum hodie est frequentius. Cogitari igitur serio oportet de remedio efficaci, quo leges istae saluberrimae in usum & effectum deducantur. Sed offert se confestim obstaculum maximum, difficultas scilicet probationis, cui mederi fere supra vires humanas esse videtur. Conventiones quippe simoniacae
raro

raro in scriptis, nunquam fere coram testibus, sed plerumque inter patronum novumque sacerdotem solos coram & in abditissimo cubiculo ineuntur, & iis saepe iusiurandum, ne alteruter quid effutiat, additur. Eam improbitatem tam occultam quis deteget? Dices forsan: permittendum esse eligentibus ipsis ac vocantibus, ut electionem vocationemque suam tanquam simoniacam impugnent ac revocent, de eaque testimonium perhibeant. Verum permitti hoc non potest tam ex rectae rationis, quam iuris canonici & civilis principiis. Recta ratio certe neminem ad testimonium ferendum admittit, qui per hoc ipsum testimonium sese maleficum atque adeo omni fide indignum declarat. Idem iuri civili congruit, quod ei, qui propriam turpitudinem allegat, credi non debere in alterius detrimentum saepissime constituit, *L. 4. C. de Revoc. donat. L. 30. C. de Transact. L. 50. §. 1. de Leg. 1. L. 5. C. de Condict. ob turp. causam.* Quae regula clarius adhuc in iure canonico *c. 8. X. de Donat. & c. 9. X. de Excess. praelat.* proponitur. Quum itaque secundum *Barbosam in Thesouro axiom. 5. voce Turpe* testi falsum se dixisse adserenti, & secundum *Mascardum de Probat. Concl. 359. n. 31.* iudici in mortis articulo se pecunia corruptum iudicasse dicenti fides nulla habeatur, nec canonicis nec patronis, qui electionem

& vocationem a se factam tanquam simoniacam impugnant, quidquam credendum est.

XXVI.

Iurisiurandi religio infirmum contra simoniacas vocationes remedium & dissuadendum magis, quam suadendum est.

XXVII.

Singularis detegendae simoniae modus a Gregorio VII. adhibitus memoratur.

Efficacius coërcendae simoniacae pravitatis remedium reperiisse se olim crediderunt illustres provinciae cuiusdam ordines in religione iurisiurandi, legemque fecerunt, ut ne quis sacerdos sacretur, nî iurasset prius, se pro sacerdotio obtinendo nec dedisse quidquam nec promississe. Ipsi vero deinde, quam & illud remedium sit inefficax, agnovere, & ob plurima, quae id comitantur, incommoda, de eo abrogando iterum cogitarunt, sed tamen antea theologos & Ictos Helmstadienses consuluerunt, quorum nomine sic mense Augusto anni clō 1ō CCXXIII. respondit praeses: Haben bisher die Candidati Ministerii im Canton Appenzell eyndlich erhalten müssen / daß sie zu Erlangung der Præsentation auff eine Pfarre nichts

nichts gegeben / oder geben lassen. Als man aber vermercket / daß solcher End dem Ubel nicht gesteuert / überdies zu vielen periuriis Gelegenheit gegeben / so wird nunmehr gefragt / ob es nicht besser und rathsammer sey / den End gar abzuschaffen. Nun wollen wir dasjenige / was bereits im vorgedachtem Aufsatze weitläufftig und gründlich zu Behauptung der affirmativae angeführet wird / allhier nicht wiederholen / sondern nur kürzlich dieses melden / daß wir allerdings dafür halten / es sey gut und rathsam solchen End abzuschaffen. Es hat zwar das geistliche Consistorium A. C. darunter / daß sie diesen End bishero von den Candidatis, ungeachtet des wieder sie vorhandenen starcken Argwohns / aufgenommen / eben nicht gesündigt / noch das Gewissen verletzet / indem eine Obrigkeit / welche einen de periurio verdächtigen Menschen nach Vorschrift der Rechte zum Ende läffet / keinesweges die Meynung hat / den Weg zum Reinende zu eröffnen / sondern vielmehr in der Hoffnung stehet / es werde eben dieser verdächtige Mensch sich vermittelst des Endes zu einer Furcht vor Gott bewegen und
durch

Durch selbige von dem Bösen abschrecken lassen /
vide Leyseri Specim. 136. ad π. de his, quibus ius-
iurandum deferrri potest. medit. 6. So fallen
 wir auch gar nicht der Meynung dererjenigen
 bey / welche den Eyd ganz vor unrecht und ver-
 bothen halten / indem wir wohl wissen / wie nicht
 allein im altem Testamente Gott selbst ge-
 schworen / *Genes. cap. 22, v. 16. Hebr. cap. 6. v.*
13, 17. und bey seinem Namen zu schwören be-
 fohlen / *Deut. cap. 6. v. 13. und cap. 10. v. 20. ad-*
de Iesai. cap. 19. v. 18. & cap. 65. v. 16. sondern
 auch im neuem Testamente Christus selbst *Mat-*
thaei cap. 5. v. 18. und die Apostel *Rom. cap. 1. v.*
9. 2. Corinth. cap. 1. v. 23. 1. Thessal. cap. 2. v. 10.
 geschworen / und den Eyd das Ende alles Ha-
 ders zu seyn verstattet / *Hebr. cap. 6. v. 16.* Als
 dieweil aber bereits in den zehen Gebothten den
 Nahmen Gottes zu mißbrauchen / das ist / un-
 nütze und gefährliche Eyd zu verstaten und
 abzuschwören / nachdrücklich untersaget ist / *Exod.*
cap. 20. v. 7. Deut. cap. 5. v. 11. dieses Verboth
 auch von Christo *Matthaei cap. 5. v. 35. & 37.*
 und dem Apostel *Iacobo Iacob. cap. 5. v. 12.* noch
 ernstlicher wiederhohlet und bestätigt wird /
 mithin

mithin einem Christen oblieget / alle Eyde / welche die Nothwendigkeit nicht erfordert / zu vermeiden / und an deren Stelle andere hinlängliche Mittel zu gebrauchen / hiernächst andere so wohl geist- als weltliche Lehrer längstens in Acht genommen / daß Religio iurisiurandi nicht mehr vilescire und die Mein-Eyde niemahlen häufiger seynd / als wenn die Eyde gar zu offte decretiret oder exigiret werden / wie man denn in den alten teutschen Historien findet / daß zu den Zeiten / da die Sacramentales im Gebrauche / also die iuramenta sehr häufig gewesen / niemand weiter das Schwören geachtet / sondern täglich periuria begangen worden / hingegen der Respect vor den Endschwüren weit gröffer bleibt / wenn solche selten und nur in nöthigen Fällen gefodert werden / welches letztere gleichwohl alhier / da ein jeder Candidatus ministerii mit dergleichem Eyde beleget wird / nicht / sondern vielmehr das Widerspiel geschiehet / folglich die Auctorität dieses Eydes umb ein merckliches verringert und periuria veranlasset werden / ferner aus vielgedachtem Eyde der Candidaten noch dieses Incommodum erwächset / daß rechtschaffene und gewissenhafte Männer aus Furcht

H

lieber

lieber gar keine Pfarre im Canton Appenzell, weil solche ohne Beschencfung der Patronen und Collatorn schwerlich zu erhalten seynd / annehmen / demnach die wenigste Stellen mit tüchtigen Subiectis besetzt werden / leichtsinnige Leute hingegen / welche sich weder Geld zu geben / noch falsch zu schwören ein Gewissen machen / fast alleine befördert werden / daß also nach Einführung dieses Endes statt eines einigen delicti, nemlich der Simonie, welches vorher im Schwange gegangen, nunmehr auch das andere / nemlich das Crimen periurii, zugleich mit begangen / und der Canton Appenzell mit ungewissenhaften schlechten Pfarrern erfüllet wird / nächstdem es an vielleicht kräftigern und bessern remediis wieder die Simonie nicht mangeln kan / wenn man dem gethanem Vorschlage nach die Umstände der collationen so genau / als es möglich / untersuchet / und die alsdenn befundene Simoniacos scharff bestrafet / da denn die Furcht vor der Straffe und Schande vielleicht mehr Schrecken / als die Furcht vor dem Ende bisher gethan / erwecken mögte / endlich bereits Exempel vorhanden / da die Leute auch ohne End durch Furcht
der

der Straffe oder Hoffnung der Belohnung eben
 so gut und weit besser / als andere durch den
 End / im Zaum gehalten worden / wie derglei-
 chen Exempel *Ludewig* in der Erläuterung
 der göldenen Bulle *tit. 1. §. 7. lit. h.* von dem
 Hohenloischen Graff *Wolffen* / der seine Bedien-
 te mit keinem Ampts-Ende belegen, sondern nur
 ernstlich bedrohet / und bey verspürter Untreue
 hart bestraffet / gleichwohl die treueste Diener
 vor andern gehabt / in gleichen *Leyser* in *Specim.*
137. ad π. de officio iudicis circa iusiurandum, Me-
dit. 2. anführen; So bleiben wir allerdings da-
 bey / daß dieser Candidaten-End / im Fall ob-
 gedachter Maassen andere nachdrücklichere Mit-
 tel die Simonie zu coerciren vorgekehret wer-
 den / auch alle diejenige / welche in dieser und
 dergleichen Sachen mit zu sprechen haben / da-
 rein willigen / mit Nutzen abgeschaffet werden
 könne. Cui responso luculento satis & pio ni-
 hil addimus in praesens, praeter hoc, quod ea-
 dem iurisiurandi religio iamdiu olim simoniacis
 vocationibus & electionibus opposita fuerit, sed
 frustra semper. Conciliorum Toletani, Oxo-
 niensis, Alemanniae & Calixti II. pontificis ma-
 ximi sanctiones exhibet *Pertschius de Crimine*

*simoniae sect. i. c. 6. §. 7, & lit. a. ex Zieglero observat, hoc plane ad imitationem constitutionis Theodosianae in L. ult. C. ad L. lul. repetund. factum esse, ubi simile quid de muneribus & officiis civilibus constitutum. Potuisset & formulam iurisiurandi, quam Iustinianus in fine Novellae 8. praescripsit, commemorare. At enimvero vinculum iurisiurandi in muneribus quoque civilibus non alium effectum habuit, quam ut officiales novo periurii crimine obstringeret. Pertinet huc egregius in *Michaëlis le Vassor Histoire du Regne de Louis XIII. tom. 2. pag. 35. locus*: *Ce qu'il y a de plus étrange, c'est, que, durant tout ce commerce infame, l'acheteur, allant se faire recevoir au Parlement, ou dans quelque autre Cour, juroit selon l'ancienne coutume, qu'il n'avoit rien donné directement, ni indirectement, à son resignant, quoique le contraire fût de notoriété publique. Que devoit on attendre de la probité & de la religion de ces Magistrats, qui entroient dans leur emploi par un pariure?* Quae quum ita sint, desperamus fere de efficaci contra simoniacam pravitatem remedio. Faciant tamen magistratus officium suum, ac, ubi legitima suspicio adest, sedulo inquirant, deficientibus vero probationibus, DEO iudicium & vindictam simpliciter relinquunt. Illud enim, quo Gregorius VII. pontifex maximus, cardinalis*

ad-

adhuc, usus esse dicitur, remedium nostra aetate frustra adhibebitur. Narrat id Io. de Beka in *Vita Burchardi episcopi Ultraiectini XXIII.* his verbis: *His temporibus quidam Hildebrandus, cardinalis & apostolicae sedis legatus, devenit in Galliam, ut ibidem aboleret Simoniae perfidiam. Quum autem ipse cardinalis adversus diffamatum episcopum processisset, & idem episcopus testes ipsum accusantes pretio subarrasset, dixit idem legatus: cesset humanum iudicium, procurator ecclae divinum oraculum, quum certum sit, quod episcopalis gratia donum sit spiritus sancti, & si in emptione pontificii non sis consors Simonis Magi, dic; gloria patri & filio, & spiritui sancto. Simoniacus igitur absque formidine, gloria patri & filio, distincte protulit, veruntamen, spiritui sancto, nequaquam pronunciare potuit; sed, postquam idem ab episcopatu destitutus fuit, totum versiculum sine obstaculo legit.*

XXVIII.

Rеспублика ex piis tantum hominibus & veris christianis composita legibus tamen, magistratibus & iudiciis carere non potest.

In articulo XVI. principum, magistratumque auctoritas stabilitur, damnanturque hi, qui

eam cum religione christiana pugnare perhibent. Sunt vero nonnulli, qui institutionem regum & magistratum non quidem directe oppugnant, sed eandem in republica ex malis hominibus composita, vel ex malis bonisque mixta necessariam esse dicunt, veruntamen in civitate, quae ex iustis piisque civibus & veris christianis constet, inutilem & superfluum fore, ac eam sine legibus & iudiciis regi posse credunt. Quorum opinionem confirmare videntur *Puffendorffius de Officio hominis & civis cap. 5. §. 8.* aliique iuris naturae doctores, dum necessitatem legum, magistratum & iudiciorum ostensuri civitatem supponunt malorum civium plenam. Nos vero, eas quoque respublicas, in quibus pii saltem homines bonique christiani vivunt, magistratibus tamen, iure & iudiciis carere non posse, sumus persuasi. Incidunt saepe inter bonos etiam lites dubiae, quaestiones arduae, contractus ambigui, ac decisionem magistratum necessario poscunt. Frustra expectamus, ut hi, quorum causa iniusta est, sponte cedant. In plerisque quippe causis utraque pars, suam causam iustam esse, ac iniuriam sibi ab adversario fieri, bona fide & certissime credit, & damnata etiam ab aequo iudice persuasionem de causae suae iustitia non deponit, & non nisi invita ac cum murmure maiori potestati

stati

stati cedit. Quamobrem & populus Israëliticus, quem sibi Deus ex aliis populis omnibus elegerat, statim post exitum ex Aegypto, & prima ecclesia christiana, quamvis optima, magistratibus tamen carere non potuit, *Exodi XVIII, 20. sqq. 1. Timoth. II, 2.* Et finge etiam, inter pios homines verosque christianos litem nullam de pecunia & bonis futuram. Ea est ingeniorum humanorum indoles, ut, nisi lege ac auctoritate superiore coërceantur & in officio contineantur, in piis etiam rebus & sacris negotiis coeco impetu rapta, tumultu, clamoribus, minis, vi omnia turbent. Exemplo sint istae, de quibus *ad articulum XIV.* diximus, electiones sanctorum episcoporum, Athanasii & Martini, a piis religiosisque viris & fervidis christianis, sed, quia magistratum legumque autoritas deerat, incredibili suffragiorum confusione ac omnis ordinis perturbatione pertumultuose celebratae.

XXIX.

Reprehenduntur machiavellistae, qui in explicando regum principumque officio loco 1. Samuel. VIII, II. abutuntur.

In articulo XVI. officium principum ac magistratum memoratur, de quo Icti nostri ac poli-

politici copiosissime agunt, atque hac occasione in duas sectas, machiavellistarum, qui omnia principi licere putant, & monarchomachorum, qui potestatem eius arctissimis limitibus circumscribunt, abeunt. Nos, uti alias, ita hic etiam mediam viam tenemus, atque in praesens hoc unice observamus, errare machiavellistas graviter, qui sententiae suae & effrenis, quam principi adscribunt, potestatis praesidium in sacro codice, famoso scilicet illo *i. Samuel. VIII, ii. sqq.* loco, requirunt. Dici non potest, quantas eius loci explicatio inter Ictos lites turbasque excitarit. Exstant de ea integri commentarii. Controversiae cardo potissimum in significatione vocis *מַשָּׁל* vertitur. Hanc aliqui officium, ius interpretantur. Et poterit haec interpretatio tolerari, ut mirifice *Calovius* noster in *Bibliis illustratis h. l.* ostendit. Sed abutuntur ea communiter machiavellistae atque inde enormem suam licentiam eliciunt. Quod dum animadverterunt alii, ut refugium hoc iis intercluderent, vocem hanc contraria prorsus ratione exposuerunt, & malam consuetudinem significare dixerunt. Fecit id adhuc nuper operose vir ceteroquin doctissimus, *Jacobus Basnage* in praefatione *tomi i. des Antiquitez Iudaiques*. Nos, qui olim Hebraeas literas etiam parumper degustavimus, liti huic nos non immiscemus, sed
tamen

tamen explicationem Basnagii probare non possumus. Occurrit haec vox bis in *eodem primo Samuelis libro cap. 2. v. 13. & cap. 27. v. 11.* Quae bina loca dum attente consideramus, vocem supra memoratam nihil aliud, quam modum agendi, sive bonum sive malum, significare atque adeo vocabulum aliquod μέσον esse credimus. Samuel itaque modum agendi regis futuri simpliciter describit, ac descriptione hac sua deterere vult populum ab importuna flagitatione sua. Attamen per hoc non probat illum agendi modum, sed, bonusne ille an malus sit, quum ea de re tunc quaestio nulla esset, indecisum relinquit. Quamobrem hic locus Samuelis in explicando regis principisque officio plane adhiberi non debet. Explicatur vero hoc officium luculentius a Mose ipsius Dei verbis in *Deuteron. XVII, 16. /qq.*

XXX.

Definitio haeretici in codice Iustiniano posita confertur cum ea, quae in Augustana confessione reperitur.

XXXI.

Haereticus non est, qui in levi & ad salutem non necessario argumento errat.

I

XXXII.

XXXII.

Multa in iure Iustiniano reperiuntur, quae
superstitionem & tyrannidem cleri
sapiunt.

Post articulum XXI. protestantes ab haere-
seos crimine vindicantur ex hac potissimum
ratione, quod, si vel maxime circa traditiones
errorem committerent, de articulis tamen fi-
dei christianae fundamentalibus recte sentiant,
atque adeo haereseos nota adspergi non pos-
sint. Cui argumento non parum definitio
haeretici in iure Iustiniano posita repugnat.
Scilicet in L. 2. §. 1. C. de Haereticis Imperato-
res: *Haeticorum, inquit, vocabulo conti-
nentur & latis adversus eos sanctionibus succum-
bere debent, qui vel levi argumento a iudicio ca-
tholicae religionis & tramite detecti fuerint de-
viare.* Sufficit ergo secundum hanc legem ad
haeresin error etiam in levi argumento, quum
Augustana confessio einen Ungrund oder Man-
gel an den Haupt-Artickeln requirat. Aper-
ta haec pugna est. Videndum igitur, quae
ex his duabus descriptionibus sit melior, &
ante omnia mens imperatorum inspicien-
da. Legem eorum, contra Euresium quen-
dam

dam latam fuisse, ex altera eius parte, quae in *L. 28. C. Theod. de Haereticis* superest, discimus. Facilior nobis futura erat huius legis interpretatio, si de Euresio hoc & eius erroribus certiores essemus. At nulla eius Euresii mentio fit alibi, praeterquam in quadam veterum canonum collectione, in qua haec habentur: *Faustinus, Presbyter Eleutheropolitanus, in libello, quem Marcellianus Presbyter obtulit Valentiano, Theodosio & Arcadio AAA. pro Luciferianis, de Damaso Archiepiscopo: Sed & nuper tentavit graviter persequi beatissimum Euresium, Episcopum sanctitate & fidei aemulatione ferventem, ordinatum intimante plebe Romana a constantissimo Episcopo Toargia, & ipso illibatae fidei, verum sub invidia falsi impositi cognomenti, per suos defensores interpellans iudicem Bassum, quasi adversus Luciferianos, sed Bassus, olim Catholicam fidem venerans, sciebat, in Lucifero nullam haereseos fuisse pravitatem: quippe qui & bene noverat, pro fide Catholica decem annos exilia fuisse perpeffum. Et pro constantiae suae integritate repulit accusatores * Damasi, negans se facturum,*

I 2

ut

* Vox: *accusatores*; recte se habet. Intelliguntur scilicet accusatores a Damaso subornati. Igitur *Iac. Gothofredus*, qui locum hunc in *not. ad L. 28. C. Th. de Haereticis* allegat, vocem hanc sine necessitate emendat, & pro ea: *defensores*; substituit.

ut homines Catholicos & integrae fidei viros inse-
 queretur: maxime quod ipsi constitutiones Impera-
 torum contra haereticos solummodo promulgatae
 viderentur, non contra hos, qui sanctissimam fi-
 dem sine saeculi ambitione conservant. Ex quo
 loco id unice cognoscimus, Euresium cum Lu-
 cifero sensisse, & propterea a Damaso, pontifice
 maximo, graviter, subiectis accusatoribus, ve-
 xatum fuisse. Lucifer vero, vir pius cetero-
 quin & verae religionis ac Athanasii tenacissi-
 mus defensor, quem Hieronymus ipse in Dialogo
 adversus Luciferianos beatum vocare & bonum
 pastorem non dubitat, in hoc solo erravit, quod
 lapsos olim in Arrianam haeresin & ad veram fi-
 dem reversos homines, si de plebe essent, non
 repelleret, solos vero episcopos, quamvis poe-
 nitentes & deprecantes, restituere in pristinum
 locum detrectaret, & ab iis quoque, qui eos
 admittebant, se segregaret. Vide *can. 39. caus.*
24. quaest. 3. §. 54. Qua in re errarunt uti-
 que Lucifer & assecla eius Euresius, sed non
 capitaliter, ac magis in schisma, quam in hae-
 resin inciderunt. Attamen propter hunc ipsum
 errorem Euresius ab Arcadio & Honorio Impe-
 ratoribus in lege nostra inter haereticos relatus,
 & nova illa haeretici definitio excogitata est.
 Quam definitionem multi iam olim, teste
 Iacobo

Iacobo Gothofredo ad lib. 16. Cod. Theod. tit. 5. leg. 28. latam vel laxam nimis questi sunt, imo intolerabilem dixerunt & bruti fulminis instar deriserunt. Nec ipsi dissimulamus, nobis legem hanc unam ex iis videri, quae a puriore primorum christianorum doctrina ac moderatione recedunt, & invalescentem iam tunc tyrannidem ac superstitionem sapiunt, quarum plurimae passim in Codice & Novellis Iustinianeis exstant, e. g. quod pontifex Romanus sit sanctissimus, & beatitudo eius caput omnium sanctissimorum dei sacerdotum, L. 7. C. de summa trinitat. quod animae eorum, qui ad sanctissimas ecclesias accurrunt & eis omnes suas facultates adferunt & derelinquunt, per hoc salvae fiant, L. 42. §. 1. C. de Episcop. & cler. formula ridicula fere iurisiurandi ab his, qui administrationes suscipiunt, praestandi, Nov. 8. in fin. &c. Quicquid sit, definitionem illam Iustinianeam duriolem mollierunt iam diu iuris Canonici collectores, horumque vestigia sequuti Icti & theologi cordatiores; ex quibus duos saltem nominabimus in praesens omni fere exceptione maiores, Gerbardum Loc. de minister. eccl. num. 317. & ex Gerhardo Zieglerum in notis ad Stephani Institut. iur. can. lib. 3. cap. 5. n. 12. qui sic aiunt: Ut quis haereticus dici queat, quinque haec re-

quiruntur: 1. ut sit membrum Ecclesiae, 2. ut erret in fide, & quidem 3. in ipso eius fundamento, 4. ut errori coniuncta sit malitia & pertinacia nulli admonitioni succumbens, 5. ut dissensiones & scandala in Ecclesia excitet, eiusque unitatem scindat. Nec nova Gerhardi Zieglerique doctrina est, sed vetustissima & doctrinae primorum ecclesiae patrum convenientissima. Similiter enim Augustinus in *can. 28. & 29. caus. 24. quaest. 3.* Haereticus, inquit, est, qui alicuius temporalis commodi & maxime gloriae, principatusque sui gratia falsas ac novas opiniones vel gignit, vel sequitur. Ille autem, qui huiusmodi hominibus credit, homo est imaginatione quadam veritatis ac pietatis illus. Sed qui sententiam suam, quamvis falsam atque perversam, nulla pertinaci animositate defendunt; praesertim quam non audacia suae praesumptionis pepererunt, sed a seductis, atque in errorem lapsis parentibus acceperunt; quaerunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, quum invenerint; nequaquam sunt inter haereticos deputandi. Quapropter rectissime idem Zieglerus ad Lancellottum lib. 1. tit. 20. §. 4. Non omnis, ait, qui a nobis aliquando dissentit, illico haberi debet pro haeretico. Adsentiant Zieglerus Reinkingk de Regim. secul. & ecclesiast. lib. 3. class. 1. cap. 5. §. 8. & 15. & Stryk. ad Brunn. Ius eccle-

ecclesiast. L. 2. c. 18. §. 12. & definitionem illam Iustinianeam haud obscure improbant. Idem ergo Augustanae confessionis auctores faciunt, & ad haeresin einen Ungrund oder Mangel an den Haupt=Artickeln desiderant.

XXXIII.

Opinio de vitae monasticae praestantia nunquam, ne in ipsis quidem spississimis papatus tenebris, universaliter recepta fuit, sed totidem oppugnatores, quot propugnatores habuit.

XXXIV.

Vita monastica semper in generali contemptione fuit, eiusque contemptiois duo exempla memorantur.

In articulo XXVII. multa de monachis & monasteriis egregie dicta reperies. Refellitur imprimis communis, quae tunc orbem pervaserat, de vitae monasticae excellentia, das Kloster=Leben sey ein Stand der Vollkommenheit/ opinio, atque contra eam Gerlonis, theologi celeberrimi, qui tamen inter densissimas papatus tenebras vixerat, testimonium memoratur. Cui testimonio alia infinita adiici potuissent.
Sed

Sed haec ab aliis iam sunt collecta. Ego, quum scripta & monumenta, quae nobis ex caliginosis istis saeculis supersunt, lego, non possum satis mirari eorum inter se super hoc articulo pugnam. Alii vitam monasticam ad coelum usque laudibus extollunt, alii contra invidiose criminantur. Quae dum confidero, opinionem de praestantia monasteriorum nunquam universaliter receptam fuisse, animadverto, atque adeo merito inter eas refero, de quibus *Hieronymus de Caevallus* librum sub titulo *Speculi Opinionum communium contra communes* scripsit. Recipio, me singulis, quae ex medio aevo allegabuntur, vitae monasticae praeconiis totidem ex eodem aevo vituperationes oppositurum. Nec saltem de privatis loquor. In generali quadam contemptione ac despicientia monachi & monasteria ab initio fuerunt, semperque manserunt. Cuius despectionis generalis duo nunc saltem exempla memorabo. Primum erit, quod vita monastica inter poenas & supplicia relata est; alterum, onus istud ridiculum, canes dominicos alendi, monasteriis generali consuetudine impositum. De singulis seorsim agam.

XXXV.

XXXV.

Vita monastica inter poenas & supplicia maleficorum connumeratur.

Qui de monachis & monasteriis commentati sunt, ubi ad modos monachum constituendi perveniunt, duos enumerant saltem. Ipsi patres concilii Toletani IV. in can. 48. Monachum, inquiunt, aut paterna devotio, aut propria professio facit. Mirum, quod tertium constituendi monachos modum, eumque & olim & hodie frequentissimum, detrusionem nempe maleficorum & maleficarum in monasteria, omittant. Per hanc facinorosi non ut aliqui autumant, custoditi saltem & quasi in carcerem coniecti, sed veri monachi monachaeque facti fuerunt. Clare Iustinianus in Novella 134. cap. 10. mulieres adulteras in monasterium mitti, atque, si intra biennium a maritis non recipiantur, tonderi & monachicum habitum accipere & habitare in ipso monasterio in omni propriae vitae tempore iubet. Eadem poena ipsis nonnunquam episcopis, graviter peccantibus, imposita fuit, can. 7. dist. 50, aliquando autem non in perpetuum, sed ad certos annos constituta est, c. 6. §. 7. X. de Homicidio. Quin & reges principesque, si

K male

male regnum administrassent, poenam hanc subiisse, nemo, qui historias primis saltem labris degustavit, ignorat. Nec exolevit haec poena hodie. Parisiis integrum huic poenae monasterium destinatum est, idque virginum resipiscentium, *des filles repenties*, appellatur, de quo lepidus exstat in tomo 1. *Menagianorum* pag. 292. iocus: Regina scilicet mulierculam stupro famosam in hoc monasterium includere constituerat. Tunc Bautru ad eam conversus: Quid agis, regina? inquit; illa muliercula nec virgo est, nec resipiscens; *Elle n'est ni fille, ni repentie.*

XXXVI.

Monasteriis olim onus canes dominicos alendi ex generali consuetudine incubuit.

Pergo ad alterum despicientiae generalis, quae olim monasteria adflixit, exemplum. Est hoc onus illud consuetudine quadam universali coenobiis impositum, ut canes dominicos alerent. Ridiculae huius consuetudinis originem me ignorare, ingenue profiteor. Reperrirem forsan, si operam investigando impendere vellem. Sed operae pretium non est. Quid.

Quidquid fit; sapit illa consuetudo magnam vitae monasticae despectionem; igitur a multis impia & irrationabilis appellata fuit. Raynaldus I. Burgundiae comes apud *d' Achery in Spicilegio tom. 3. pag. 399.* ius hoc *canarium* appellat, ritumque temerarium vocat & inter consuetudines iniquas, quas eradicari oporteat, refert. Obtinuerunt tamen multa monasteria exemptionem ab hoc onere per privilegia, quorum exempla passim apud collectores antiquorum diplomatum exstant. Praeses, quum ante aliquot annos in famoso Regiae Lutterae coenobio, *Königes-Lutter* / esset, eiusque archivum cum abbate Fabricio perlustraret, inter alia diplomata tale quoque repperit ac descripsit, quod, quia forte ad manus est, hic inseram: **We van der gnade goddes Herthege magnus tho Brunswyk und Lüneborch dod wytlek alle den de düssen bres leset horet oder seet dat we unde use erven lutterlecken der God unde der salicheyt user unde usere elderen sele wyllen unde dorch sonderlecke gnade unde leve de we hebben tho deme closter tho Königes Luttere des hebbe we dat sulve closter unde ere höve unde ere ghut entlestet unde ghelofet von den jegheren unde jegherhunden**

K 2

de

de se pleghen tho holdene vor unser tyd dat se
 manghe not af leden unde verdrent der sulven
 plicht der late we unde use erven de van Konig-
 hes Luttere nu mer eweleken ledich unde los
 Unde we ne wyllen se noch nemet van user weg-
 hen myt den hunden mer beschweren odder be-
 schweren laten Uppe dat nu dusse vorsevrene
 ghave unde gnade stede unde vast sy unde ewe-
 leken blyve So hebbe we Herthege magnus vor
 benumet vor us unde use erven use Ingheseghel
 ghehenghet tho dussene breve Alle duffer vor
 benumeden dink sind thughe de erbar here greve
 ernst van lychen Her hanz von honloghe Her
 syvert von saldere ryddere Eyvert von saldere
 Knecht Her hinreck van ysleve kenselere Tyle
 von deme damme eykert van der heyde Borg-
 here tho Brunswyk Dusse Bref de ys ghe gheven
 na goddes bort dryttenhunder Jar In deme
 negheden unde Sesteghesten Jare In user vrou-
 wen daghe wort myssen. *Simile onus coeno-
 bium Bergense prope Magdeburgum olim susti-
 nuisse tandemque ab eo liberatum fuisse, ex
 annalibus eiusdem animadverti.*

XXXVII.

XXXVII.

Ius canonicum saeculo octavo in Germaniam in-
troducitur, saeculo tertio decimo per legem pu-
blicam confirmatum fuit.

XXXVIII.

Lutherus combusit illud quidem, sed non abro-
gavit inter Protestantes nec abrogare
potuit.

XXXIX.

Ipsi etiam principes protestantes eius auctori-
tatem in Augustana confessione agno-
verunt.

XL.

Lutherus priores XXI. articulos Augustanae
Confessionis ante exhibitionem, posteriores
vero post exhibitionem demum legit
ac probavit.

In articulo XXVIII. mentio subinde iniicitur
iuris canonici sub appellatione des geistlichen

K 3

Rechts.

Rechts. Insigne hoc argumentum est contra eos, qui ius canonicum ex die 10. decembris anni 1520, quo a Luthero Vitembergae combustum fuit, iuris auctoritatem inter protestantes habere desiisse, putant. Ipse sic sentit *Zieglerus* noster in *dissertatione de Origine & incrementis iuris canonici* Lancellotto praemissa §. 64: *Hac, inquit, ratione apud Wittebergenses exsequiae factae sunt iuri canonico; idque ab eo tempore prorsus exanime & tam enerve fuit, ut, si qui ex eius cadavere resuscitati fuerint cineres, mera reputentur μορμολόχεια & inania terri- culamenta.* Equidem, si scriptum Lutheri, quo is facti huius sui rationem reddidit, & cuius potissima capita *Sleidanus* in fine libri 2. de *Statu religionis & reipublicae* excerpfit, inspiciamus, mens Lutheri in ista combustione forsan fuit, iuris canonici auctoritatem prorsus abolere. At vero ipsi, qui tunc Vitembergae florebant, *ICti*, teste *Zieglero* in *sq.* §. 65, agnovere, Lutherum hoc, si vel maxime voluisset, non potuisse tamen. Id quod pluribus ostendit *Thomasius* in *Cautelis circa praecognita iurisprudentialia ecclesiasticae* cap. 22. Scilicet antiquissima est iuris pontificii in Germania auctoritas, primum saeculo VIII. per Bonifacium, Germaniae apostolum, introducta. Nam quod *Stephani* in *Institutionibus*

iuris

iuris canonici lib. 1. cap. 1. n. 7. autumat, canones apostolicos in Germania seu Alimannia longe ante Constantinum M. receptos fuisse, regesque Alimanniae iisdem paruisse, plus quam ridiculum est. Sed introducta, ut diximus, saeculo iam octavo iuris pontificii auctoritas deinde anno 1287. in comitiis Vurzburgensibus lege publica, quam *Lehmannus Chron. Spirens. lib. 5. cap. 108.* exhibet, constabilita fuit. Publicam hanc legem tollere non potuit Lutherus, nec sustulit etiam. Permansit enim iuris canonici auctoritas etiam, dum Lutherus viveret, agnitaque est a principibus protestantibus. Nam nî agnovissent, ius hoc *das geistliche Recht* in Augustana confessione appellari passi non essent. Ab ipso tamen Luthero agnitam dicere non audemus. Ille enim Augustanam confessionem, seu apologiam, uti ab initio, teste *Seckendorffio in historia Lutheranismi lib. 2. §. 64. n. 4. in fine*, vocata fuit, non scripsit, sed, scriptam a Melanchtone perlegit & examinavit attente probavitque ac tanquam provide & caute factam laudavit. Operae pretium est, Lutherum ipsum audire, qui ad literas has Ioannis, Saxoniae electoris: *Unsern Gruß zuvor / Ehrwürdiger und Hochgelarter / lieber Andächtiger. Nachdem*
 Jr

Ir und andere unsere Gelerten zu Wittenberg /
 auff unser gnediges Ansinnen und Begeren; die
 Artikel / so der Religion halben streitig sein /
 in Verzeichniß bracht: Als wollen wir euch
 nicht bergen / daß izt alhie *M. Philippus Me-*
lancton dieselbigen weiter übersehen / und in ei-
 ne Form gezogen hat / die Wir Euch hierbey
 übersenden. Und ist unser gnediges begehren /
 Ir wollet dieselben weiter übersehen / und zu be-
 wegen unbeschwert sein; Und wo es Euch der-
 massen gefellig / oder etwas davon / oder dazu
 zu setzen bedechtet / das wollet also daneben ver-
 zeichnen / damit man alsdenn auf Käyserl. M.
 Ankunfft / die Wir Uns in kurze versehen / ge-
 fast und geschickt sein möge und uns dieselbigen
 alsdenn bey diesem Boten wol verwart und ver-
 petschafft unverzüglich wiederumb anher schi-
 cken. Daran geschicht Uns zu gnedigen Ge-
 fallen. Datum Augspurg Mittwoch nach *lu-*
bilatae ii. May Anno 1530; sic rescriptit: Gna-
 de und Friede in Christo / unserm Herrn.
 Durchleuchtigster / Hochgebohrner Fürst / gne-
 diger Herr. Ich hab *M. Philipsen Apologia*
 über-

überlesen / die gefält mir fast wohl / und weiß nichts daran zu bessern / noch zu endern / würde sich auch nicht schicken / denn ich so sanfft und leise nicht treten kan. Christus unser Herr helffe / daß Sie viel und grosse Frucht schaffe / wie wir hoffen und bitten. Amen. Vide *Tomum V. Operum Lutheri fol. 21. sq.* Verum enim vero ista Lutheri epistola non ad totam Augustanam confessionem, sed saltem ad priores XXI. articulos referenda est. Nam sequentes articulos, & inprimis *articulum XXVIII*, in quo ius canonicum laudatur, Melancton deinde confecit, nec, quantum scimus, ante exhibitionem cum Luthero communicavit. Exstat apud *Chytraeum in Hist. Aug. confess. p. 29.* & *Mullerum in der Historie von der Evangelischen Stände Protestation und Appellation lib. 3. cap. II. §. 4.* Melanctonis epistola ad Lutherum die 22. maii anni 1530. his verbis exarata: In der Apologien endern Wir alle Tage viel. Den Artikel von Gelübden / weil er etwas geringer war / habe ich herausgenommen / und an seine statt eine andere ausführliche Erklärung gesetzt. Tzunder stelle ich den Artikel von der Kirchen-Gewalt. Ich bitte / ihr wollet die Artikel des Glaubens

L

über-

übersehen / So Ir in denselbigen keinen Man-
gel finden werdet / wollen Wir die übrigen
ziemlich entwerffen. Quae Melanchtonis epi-
stola efficit, ut aliquid inter priores & postero-
res Augustanae confessionis articulos interesse
putemus, atque illos quidem post accuratum
examen a Luthero laudatos Luthero tanquam
auctori attribuamus, posteriores vero, post
exhibitionem a Luthero lectos nec improba-
tos, eidem tanquam auctori non adscribamus,
atque adeo singula horum verba ipsi non impu-
temus.

XLI.

Causae matrimoniales natura sua ad episcopo-
rum & consistoriorum iurisdictionem
non pertinent.

XLII.

Principes tamen eas illi recte reliquerunt.

XLIII.

Id quod ex duplici causa factum, tum ut theolo-
gi in illarum tractatione praesentes sint, tum,
ut iudicium breviori tempore & minore
sumptu finiatur.

XLIV.

Quod ultimum quia in consistoriis saepe negli-
gitur, Augustana confessio refugium ad
principem permittit.

XLV.

XLV.

Sed id refugium caute faciendum est.

In articulo XXVIII. causae matrimoniales ex natura sua ad episcopi iurisdictionem pertinere negantur, sed ex voluntate legumlatorum ad eandem ablegatae esse dicuntur; Daß die Bischöfe sonst Gewalt und Gerichts-Zwang haben in etlichen Sachen / als nemlich Ehe-Sachen / oder Zehenden / dieselben haben sie aus Krafft menschlicher Rechte. Id quod egregie illustrat Lutherus in libro von Ehe-Sachen Tom. V. lenens. p. 237. ubi in praefat. ita loquitur: Ich wehre mich fast / ruffe und schreye / man solle solche Sachen der weltlichen Obrigkeit lassen. Es kan ja niemand leugnen / daß die Ehe ein äußerlich weltlich Ding ist / wie Kleider und Speise / Haus und Hoff / weltlicher Obrigkeit unterworffen; & post pauca: Darumb will ich schlecht hin mit solchen unverworren seyn / und bitte jedermann / er wolle mich damit zu frieden lassen. Hast du nicht Ober-Herren / so hast du official. &c. Mir grauet auch für dem Exempel des Pabsts / welcher auch sich am ersten in dies Spiel gemenget / und solche weltliche Sachen zu sich gerissen hat / bis so lange /
L 2 daß

daß er ein lauter Welt-Herr über Käyser und Könige worden. Also besorge ich mich auch/ der Hund möchte an den Läßplein lernen Leder fressen/ und mit guter Meinung verführet werden/ bis wir zu lezt aus dem Evangelio fallen in eitel weltliche Händel. Idem *in epist.* 193. *Supplem. a Buddeo editor.* ita scribit: *Quanquam scis, coniugii causas (hactenus desertas a magistratu) necessitate a nobis esse susceptas, nunc autem publico libro ad magistratus esse reiectas &c.* Principes tamen protestantes, etsi, iurisdictione episcopali postliminio recuperata, causas matrimoniales ordinariis tribunalibus restituere potuerint, maluerunt tamen easdem consistoriis suis, in quibus episcoporum iura exercentur, relinquere. Id quod duabus ex causis factum videtur, primum, ut theologo, qui consistoriis de more adsidere solent, coniunctis cum Ictis consiliis & operis causas matrimoniales religiosius tractent, & maiore circumspectione & sollicitudine caveant, ne quid circa illas contra ius divinum fiat & ne sanctitas matrimonii facile violetur; deinde, ut lites matrimoniales brevius citiusque expediantur. Hoc enim in causis eiusmodi consistorialibus fieri semper debebat, secundum *Clementinam 2. de iudiciis*, ubi in causis super electionibus, postulationibus, dignitatibus, personatibus, officiis, beneficiis ecclesiasticis, matri-

matrimoniis, usuris, & eas quoquo modo tangen-
tibus simpliciter & de plano ac sine strepitu iu-
dicii & figura procedi iubetur. Verum enim
vero hoc ultimum in plerisque Germaniae con-
fistoriis negligitur maxime, atque caussae matri-
moniales saepe moras & ambages longiores,
quam caussae ordinariae, patiuntur. Videbis,
illas nonnunquam eousque extrahi, ut vel utra-
que vel alterutra saltem pars, effoeto corpore &
exhausto per sumptus patrimonio, post repor-
tatam etiam victoriam nullos tamen ex hac vi-
ctoria fructus capere queat, sed inutilis matri-
monio & reipublicae in posterum efficiatur. Qua-
le ergo contra morosa illa & sumptuosa confi-
storia remedium suppetit? Ipsa hoc *Augustana*
confessio in articulo 28. praescribit, verbis: **Wo**
aber die Ordinarien nachlässig in solchem Ambt/
so sind die Fürsten schuldig/ sie thuns auch gern
oder ungern/ hierinn ihren Unterthanen umb
Friedens Willen Recht zu sprechen/ zu Verhü-
tung Unfrieden und grosser Unruhe in Ländern.
Recurrendum scilicet est ad principem ipsum,
utque is moras rescripto suo tollat, petendum.
Sed caute id faciendum est, ne istiusmodi rescri-
pto exceptio sub- & obreptionis opponatur. Il-
lustrabitur haec doctrina optime responso, quod
praefes nomine ICtorum Helmstadiensium
mense iulio anni clō lō CC XXIX. exaravit, &

ibi, quomodo princeps secundum Augustanam confessionem adversus consisteriorum iniurias implorandus sit, pluribus explicuit: Hat consulentens Ehe-Frau denselben während der Ehe zu dreyen unterschiedenen Mahlen bösslich verlassen/ auch in einen noch währenden langwüri-gen Process verwickelt/ wannenhero er anfänglich zu wissen verlanget/ ob er von der ehelichen Verbindung mit dieser seiner entlauffenen Frauen loos zu zehlen sey/ und ob das Matrimonium ohne weitem Process per Rescriptum aufgehoben werden könne. Nun ist es freylich zu beklagen/ daß durch die in den geistlichen Consistoriis Teutschlandes eingeführte langwüri-ge Prozesse fast alle diejenige/ welche in Ehe-Sachen ihre Zuflucht zu selbigen zu nehmen gezwungen seynd/ unglücklich gemachet/ und währenden grösten oder doch besten Theils ihres Lebens in weitläufftige Verdrüßlichkeiten und grosse ihr Vermögen erschöpfende Kosten gestürzet werden. Demnach gewinnet es das Ansehen/ ob sey Consulent wohl befugt/ den Landes-Herrn selbst anzugehen/ und/ daß bey so offenbahrer bösslichen Verlassung die Ehe ohne längern Aufenthalt per Rescriptum getrennet werde/

de/ zu bitten. Damit aber dennoch dem aus-
 zuwürckendem Rescripte nicht/ wie fast allezeit
 zu geschehen pfleget / die exceptio sub- & obre-
 ptionis, und daß es auff einseitige Vorstellung/
 ohne den andern Theil zu hören / ausgebracht
 sey/ vorgeworffen werde/ so thut Consulent bes-
 ser/ daß er bey dem ordentlichem Richter/ nem-
 lich bey dem geistlichem Consistorio, bleibet/ und
 von selbigem die Ehe scheiden läset. Doch kan
 er ganz wohl ein Landesherrliches Rescript an
 das geistliche Consistorium dahin / daß solches
 mit Abschneidung aller zum Ruin des Consu-
 lenten abzielenden Weitläufftigkeiten die Sache
 ohne Verzug entscheiden / oder allenfalls zu Ab-
 fassung eines End-Urthels verschicken solle/ aus-
 würcken.

XLVI.

Quaestio, an decimae iuris divini universalis
 sint, vexatissima martyres ex utraque
 parte fecit.

XLVII.

Decimae proprie sic dictae neque iuris natu-
 ralis neque divini universalis sunt, sed
 ad legem Mosaicam solos Hebraeos obli-
 gantem referuntur.

XLVIII.

XLVIII.

Necessitas decimarum ecclesiasticarum in ecclesia christiana saeculo demum sexto cepit.

XLIX.

Ea vero in terris iuris saxonici recepta nunquam fuit.

L.

In iis ergo adhuc hodie praedia a decimis ecclesiasticis libera praesumuntur, & clerus eas sibi vindicans probatione oneratur.

LI.

Qua in parte Saxones melioris conditionis sunt reliquis Germanis.

In eodem, quem modo ex articulo XXVIII. excerptimus atque explicuimus, loco etiam iurisdictio episcoporum in decimas ex iure humano derivatur. Non obscure hinc apparet, quid Augustanae confessionis conditores de illa famosa ac illustri quaestione, utrum decimae iuris divini universalis sint, senserint. Quaestio haec a multis inde saeculis in utramque partem disputata animos disputantium sic inflammavit, ut martyres quoque effecerit, inter quos martyres principem sibi locum vindicat Kanutus, Daniae rex, de quo haec habet *Krantzius Daniae lib. 4. cap. 35. & 37: Institit rex optimus, decimarum ius sacris persolvendarum populo persuadere. Sed ibi primus*

primus eius conatus vanus fuit apud insuetum eius
 rei populum, qui regis exactionibus & multis ex-
 peditionibus in militiam gravaretur. Igitur ma-
 gnis apparatibus expeditionem in Angliam edixit.
 Tum nihil omittens quod ad instruendam classem,
 ad arma comparanda, ad conscribendos milites
 pertineret, identidem ducibus faciundum impera-
 vit. Sed non erat aequa per omnes ad res vigilan-
 tia. Itaque sine auctore dilapsi, in propria quique
 redierunt. Rex populi contumaciam consternatus
 audivit, ignarus, in se occultae procerum coniura-
 tionis. Occasionem tamen melioris rei natam arbi-
 tratus, ex ea re mulctam, quam optimo iure potuit
 irrogare, in decimarum solutionem cogitavit retor-
 quere. Igitur ex commodo advocata concione, do-
 cuit quanta gloria maiores sui victoricia signa cir-
 cumtulissent, sola militum alacritate freti; qua
 una re incredibilia memoratu peregissent, diuque
 res Danica militari disciplina constitisset, sibi post
 hominum memoriam irrogatam contumeliam, quae
 nulli regum, quam etiam nulla possit aeris magni-
 tudo compensare, defectionis auctores non facile
 reperiendos, quando populariter ea sit facta dila-
 psio, impune tantam rem transire, gravius sibi
 morte videri, si pergant ea in suos reges esse con-
 tumacia, omne Danicum nomen interiturum. Per-
 movit tristis regis oratio milites: igitur militiae
 nomine quidquid imponeret erogaturos. Rex gran-
 dem in singulorum capita mulctam pro graduum

M

tamen

tamen qualitate edixit. Grave quidem: sed pro magnitudine pudoris, ut regiam indignationem complacarent, atacres subierunt. Quod ubi rex comperit, tempus esse ratus sese aperiendi: Quid, inquit, si hanc mulctam iam a vobis susceptam in leviora quaedam commutemus, ubi & alio vos debito exsolvatis, & regiam nihilominus iniuriam aboleatis? Si vestra sponte (quod divinum nobis ius imponit) decimas ecclesiae persolveritis, ego libens regis thesauris debitam summam remitto. Deliberandi tempus exposcunt: quo accepto, secum expendunt, quid horum tolerabilius censeatur. Vno quidem impendio geminam laxare obligationem, perutile visum, sed si una tantum pensione res consisteret. Nunc quoniam annuam decimarum solutionem res ipsa requirit, perpetuam generi suo impositam servitutem arbitrantur. Nec erant in ea gente, qui non regis institutionem, neque ecclesiae impositionem, sed divini iuris esse intelligerent. Igitur solitum fit in ea conventionem dandi regi responsi decretum, regiae se majestati debitores agnoscerent, ut noxam abolerent, mulctam se non recusare: ceterum decimarum annuam & perinde perpetuam solutionem horrere, quae illos perpetua servitute cum filiis filiorum contineret. Rex ubi accepit, docere voluit: sed stolidus populus iam indurata fronte non audivit. Igitur (quod subiere) mulctam exigendi constituit exactores. Maligni homines optimi regis modestissimam exactionem

ver-

vertere in iugum ferreum, ut populi in regem suum cumularent indignationem. Rex autem sacram Albani aedem petiit, ibique precibus Deo suam causam commendavit, stratus in pavimentum supinus. Crevit interea clamor in regem populi: armati sepsere sacram aedem. Militum etiam regis non contemnendus numerus accurrit, regis periculum avertere, aut (si minus id possent) una mori. Benedictus frater regi semper aderat. Ericus non longe in alia aede reclusus exspectabat quid fieret. Quum infinitam hominum multitudinem paucorum manus sustinere non posset, quumque irrumpendae sacrae aedis, in qua rex orabat, nemo praesumeret audaciam, Blacco, malorum incentor, coepit ex occulto hoste manifestus ductor fieri: & praecedens in aedem cum ingenti frementium multitudine, in ipso aditu trucidatus, meritas perfidiae poenas luit. Benedictus quoque frater, fortissime pro rege dimicans, cadit. Ericus quum opitulari non posset, per medios hostes, dextra laevaue caedens, vix salvus evasit. Rex interiori sacrario conclusus sacrae poenitentiae munus imploravit; tum Christiano ritu confessus, sacrisque munitus se proiecit ad aram expansis manibus supinum. Hoc loco per fenestram immissa lancea confoditur: lignetas, qui dirimebat, paries confringitur, multorum gladiis impetitur, martyrque Deo pretiosus consecratur. Sed inter protestantes quoque eadem quaestio turbas & lites maximas excitavit. Saeculo nempe superiore Seldenus in Anglia edita decimarum historia, *the history of Tythes*, has iure divino niti negavit, sed per hoc ita clerum in se concitavit, ut is, tanquam aliqua conspiratione facta, in eum confurgeret, sacrilegii crimen infinitis scriptis intentaret, mandatum regium, quo Seldenus carceris comminatione adversariis respondere vetabatur, obtineret, ac tandem miserum ad palinodiam publice die 28. ian. anni 1618. canendam cogeret. Vide Seldeni Opera Londini an. 1726 edita, tom. 1. in vita Seldeni pag. 6. & tom. 3. opusc. IV. Nos, quos tantorum virorum, mortem gravissimasque iniurias passorum, vestigia terrere debebant, audebimus tamen sententiam nostram proponere. Monemus vero

ante omnia, ne in logomachiam incidamus, nos decimas non late, ut aliqui faciunt, & generaliter de sustentatione ministrorum ecclesiae, ad quam sine dubio & de iure naturali, & ex Christi *Matthaei X, 10. Lucae X, 7. 1. Cor. IX, 17.* praecepto obligamur, sed striete & proprie, ac prout vox ipsa sonat, accipere. Et in hac significatione decimae neque iuris naturae sunt, neque iuris divini positivi universalis. Non diffitemur quidem, iis, qui a nobis dissentiunt, & decimas tam ex iure naturali, quam divino universali derivant, argumenta sat gravia suppetere. Collegit ea omnia docte & accurate *M. A. de Dominis de Repub. eccles. lib. 9. cap. 2,* sed nos tamen in opinionem suam non pertrahit. Fatemur, scriptores veteres Romanos Graecosque decimarum, Herculi imprimis & Apollini solvi solitarum, frequentissimam mentionem facere. At obligationem naturalem, quam *de Dominis* inde *num. 2, 3.* elicit, nos non perspicimus, sed praestationem hanc rem arbitriariam fuisse, credimus. Fatemur porro, Abrahamum Melchisedeco sacerdoti decimas praedae persolvisse, *Genes. XIV, 20. ad Hebraeos VII, 2, 4.* Iacobum quoque peregrinantem bonorum suorum decimas deo, si incolumem ipsum in patriam reportaret, vovisse. Verum nec Abrahami factum nec Iacobi votum Christianos obligat, quin imo ne Iudaeos quidem obligavit, qui sub Mose demum obligari ceperunt. Ista vero Mosaica lex, quae passim existat, ad solos Hebraeos pertinet. Urget quidem de Dominis imprimis verba *Leviticorum XXVII, 30.* quibus decimae omnes deo addicuntur & consecrantur, aitque, per ea non ceremoniam aut iudicalem legem populo Iudaeorum dari, sed ius ipsius dei in omnem terram, ubicunque sit, exprimi & stabiliri. Verum ad hanc rationem, quam *Nicolaus le Maire de bon. eccles. part. 2. lib. 1. cap. 7.* copiosius explicat, optime respondet *Zieglerus noster de Diaconis & diaconissis cap. 13. §. 14.* Principium scilicet petunt, qui supponunt, deum sibi reservasse decimas perpetuo

petuo

petuo solvendas, & ius illud nunquam remisisse. Alia utique fuit ratio terrae Canaan, alia reliquarum in orbe possessionum. In terra Cananaea inter alias rationes, cur a deo imperarentur decimae, una & praecipua haec fuit, ut undecim tribuum contributione inveniretur & prodiret duodecimae tribus Leviticae portio, quae alioquin exfors erat. Et quia adeo politia ista Iudaica amplius non subsistit, & praeceptum decimarum iuris vel ceremonialis fuit, vel politici, vel, uti nonnulli volunt, ex utroque mixti, nec legibus illis amplius tenentur christiani, facile hinc patet, nec naturali nec divino iuri repugnare, ut alio modo, quam per decimarum solutionem, necessitatibus clericorum subveniatur. Accedit, quod extra mandatum divinum frustra fingatur, in recognitionem dominii divini dari aliquid debere, quum recognitio talis ideo fieri debeat, ne dominium ipsum intervertatur aliquando & omnino negetur, quod de dominio divino frustra asseritur. Itaque per tria priora post Christum natum saecula altum fuit in ecclesia christiana de obligatione ad decimas silentium. Auerunt sacrorum ministros christiani liberaliter, at de decimis necessario praestandis non cogitarunt. Sed, postquam imperatores ad sacra nostra accesserunt, clerus redditus suos amplificare cupiens Levitarum exemplum ad se traxit, commodisque eorum frui voluit, onus tamen & incommodum non subiit. Immemor enim, Levitas in populo Hebraeo possessiones nullas habuisse, atque in compensationem huius egestatis decimas accepisse, & decimas sibi adscripsit, & possessiones etiam ac praedia cultissima adquisivit. Ab initio tamen decimae hae sponte datae fuerunt. Nam Constantini M. de iis lex, quam aliqui commemorant, nullibi exstat. Primi ex ecclesiae patribus Hieronymus & Augustinus saeculo V. decimas iuris divini esse dixerunt. At hi necessitatem imponere non potuerunt. Priora etiam christiana concilia decimas praecipere

causa

ausu non sunt, sed svaserunt saltem. Tandem *concilium Matisconense II. anno 585. c. 5.* statuit, ut decimas ecclesiasticas omnis populus inferat, & si quis contumax fuerit, a membris ecclesiae omni tempore separetur. Post haec concilium fere nullum habitum est, in quo lex illa non repeteretur & anathemate ac poenis non muniretur. Accesserunt pontificum Romanorum decreta, inter quae memorabile est inprimis Innocentii III, quod in *cap. 26. X. de Decimis* exstat. Sed transeamus ad Germanos, inprimis Saxones nostros. *Carolus M.* Saxonum oppressorem decimas ecclesiasticas, tanquam iuris divini institutum, subiectis sibi populis generaliter imponere voluisse, satis ex eius *capitularibus* constat. At inter Saxones id efficere non potuit, qui, teste *Krantzio in Metropoli lib. 1. cap. 2. sqq.* decimarum onus agnoverunt quidem, eas tamen non ecclesiis & sacerdotibus, sed regiis praefectis in stipendia militum & sumptum expeditionum praestiterunt. Itaque in Saxonia decimae ecclesiasticae universaliter receptae nunquam sunt, sed semper saeculares manserunt. Apparet hoc clarius ex *Speculi Saxonici libro 2. art. 48. & 58*, qui late de decimis agunt, sed clero eas deberi non dicunt. Recte igitur *Beyerus in specimine iuris Germanici lib. 1. cap. 6. num. 22.* ait, omnes decimas adhuc hodie in Saxonia, quousque olim ambitus eius extensus fuit, in dubio pro saecularibus haberi. Quae res in Saxonia inferiore dubium non habet. In electoratu vero Saxoniae exstant quidem leges de decimis. At hae, observante *Wernhero in principiis iuris eccles. protestantium cap. 11. n. 35.* obligationem pacto vel consuetudine nixam supponunt, nec clero ius universale tribuunt, qui adeo, si decimas sibi ex praedio, cuius dominus liberum id dicit, vindicet, onus probandi subterfugere nequit. In reliqua tamen Germania, quae ius canonicum & onus decimarum sponte recepit, secus est, ibique decimae in dubio ecclesiasticae censentur, atque is, qui saeculares eas dicit, pactum aut consuetudinem in contrarium probare necessum habet.

habet.

LII.

Ministerium sacerdotum male viventium effi-
cax quidem est & utile, eorum tamen, qui
bene vivunt, longe utilius.

LIII.

Impii sacerdotes defensionem contra suspensio-
nem, remotionem aliasque poenas frustra ex
articulo VIII. Augustanae confessionis
arcessunt.

Praetergressi sumus supra articulum VIII, in
quo sacramenta & verbum, etiamsi per ma-
los exhibeantur, propter ordinationem & man-
datum Christi efficacia esse dicuntur, damnan-
turque Donatistae & similes, qui negabant, li-
cere uti ministerio malorum in ecclesia, & sen-
tiebant, ministerium malorum inutile & inefficax
esse. Rectissime. Indignamur vero, sacerdotes
quosdam improbe viventes asylum sibi in hoc
ipso articulo quaerere, ac, quoties obiurgantur
vel poenis etiam adficiuntur, si quidem flagitia
sua manifesta negare non possunt, respondere,
nihil ea sacro muneri suo nocere, nec se propter
ea suspendi aut removeri posse. Et solent quo-
que advocati, dum sacerdotum istorum defen-
sionem suscipiunt, ad articulum hunc frequen-
N ter

N

ter

ter recurrere. Quibus nos in praesens verbis
 Ictorum Helmstadiensium respondebimus, quo-
 rum nomine praeles mense februario anni clo
 lo CCXXIX. sacerdotem pessime viventem, sed
 tamen efficaciam sacri muneris, etiam a malo
 homine administrati, praetexentem damnavit ex
 his rationibus: Wird Inquisit unterschiedener
 in seinem Predigt = Ambte begangenen groben
 Verbrechen beschuldiget/ ist auch bereits des-
 halb von gedachtem seinem Ambte suspendiret
 worden. Ob es nun wohl das Ansehen gewin-
 net/ ob hätte die Suspension erlassen/ und Beflag-
 ter nach einer scharffen Verwarnung und öffent-
 lichen Abbitte bey der Gemeinde in sein Ambt
 wieder restituiret werden sollen. Alldieweil a-
 ber die mit seiner ehemahligen Haußhalterin be-
 gangene Huhrerey/ sonderlich die dabey vorkom-
 mende von den Zeugen weitläufftig angeführte
 Umstände/ seine ganze Gemeinde öffentlich und
 hefftig geärgert/ dergestalt/ daß dieselbe zusam-
 men aus der Kirche gegangen/ und das Abend-
 mahl von ihm nicht nehmen wollen/ also leichte
 zum voraus zu sehen / daß Inquisit allezeit ein
 Anstoß bleiben und sein Ambt infünfftig mit
 völli-

völliger Frucht und Nutzen nicht verwalten werde können/ nächstdem derselbe genugsam durch so viel endliche Zeugen überführet ist/ daß er sein Ambt überaus nachlässig verwaltet/ die Krancken/ wenn er auch zu selbigen gefodert worden/ unfleißig/ auch gar nicht besuchet/ bey der Besuchung Toback gerauchet/ bey der Catechisation sich keine Mühe gegeben und von andern Sachen gesprochen/ sein Leben mit Brantwein und Toback hingebraucht/ schlecht geprediget/ ferner selbst gestehet/ bey Besuchung der Francken Margarethen Rotgers Toback gerauchet zu haben/ auch nicht zu wissen/ ob er sie getröstet/ oder praepariret/ ingleichen zu des Glas Jurgens todt-francken Schwester/ von welcher 2. bis 3. mahl zu ihm geschicket worden/ aus Ursachen/ weil er gute Freunde bey sich gehabt/ so späte hingegangen zu seyn/ daß sie darüber weggestorben/ weiter dasjenige/ was Inquisit in dem Pfarr-Hause vor Neuerungen vorgenommen/ offenbärllich wieder der Gemeinde Willen geschehen/ Inquisit auch die von derselben offerirte Reparation eine Hunds-Boigterey genennet und verworffen/ und denn bey so gestallten Sachen deutlich

N 2

erhel-

erhellet/ daß Inquisit ohne grosses Mergerniß und Seelen-Gefahr seiner Gemeinde in sein Ambt nicht restituiret werden könne/ auch/ da man ihn restituirete/ wenig Nutzen und Erbauung bey derselben schaffen würde; So wird gedachter Jacob Schwarte seines bisherigen Pastorats billig entsetzet/ auch seine Wohnung künfftig ausser Rorichum zu nehmen angehalten/ ihm iedoch so lange/ bis sich Gelegenheit findet/ ihn zu einem Schul-oder andern Dienst zu emploiren/ ein gewiß Stück Geldes/ so viel nemlich ungefehr der vierte Theil der sämtlichen Pastorats-Einkünffte ausmachet / zu sein und der seinigen Unterhalt aus gedachten Einkünfften jährlich angewiesen.

LIV.

Quousque aqua in baptismo sancta efficiatur, disquiritur.

LV.

Alia materia, quam aqua, in baptismo ne quidem urgente necessitate adhiberi potest.

LVI.

Haec doctrina in ecclesia evangelica constanter recepta in ecclesiis catholica & reformata aliquando in dubium vocata fuit.

Supra

Supra in §. 17. ad *articulum IX.* de baptismo diximus, sed pauciora, quam argumenti dignitas poscere videbatur. Supplebimus itaque istum locum hic, nec dissimulabimus, occasionem, ut id faceremus, natam ex literis communis amici, quem maximi facimus, cuiusque iudicium & consilium semper sapiens & nobis salutare reperimus. Scripsit is nuper ad nos familiariter, ut solet, ac significavit, se aliquam ex floribus nostris voluptatem cepisse, sed haesisse tamen in illo supra memorato §. 17, & extimuisse, ne quis malevolus calumnietur, baptismum a nobis abiecte & per contemptum *Ovidii* verbis aquam flumineam appellatam fuisse. Nos, quibus in scribendo nihil tam cordi est, quam ne quid offendantur, publice testamur, nihil nos per ista verba baptismi sanctitati detrahere voluisse. Adsentimus per omnia *Tertulliano*, qui in *libro de Baptismo cap. 4:* *Nulla, inquit, distinctio est, mari quis an stagno, flumine an fonte, lacu an alveo diluatur, nec quidquam refert inter eos, quos Ioannes in Iordane, & quos Petrus in Tiberi tinxit, nisi & ille spado, quem Philippus inter vias fortuita aqua tinxit, plus salutis aut minus retulit. Igitur omnes aquae de pristina originis praerogativa sacramentum sanctificationis consequuntur, invocato deo. Supervenit enim statim spiritus de coelis, & aquis*

N 3

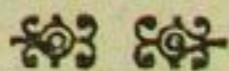
super-

superest, sanctificans eas de semetipso, & ita sanctificatae vim sanctificandi combibunt. Quamquam ad simplicem actum competat similitudo, ut, quoniam vice sordium delictis inquinamur, aquis abluamur; & in cap. 20. baptismum sanctissimum lavacrum novi natalis appellat. Ista tamen, quam religiose agnoscimus, baptismi sanctitas naturam aquae non mutat, nec maleficis asylum & delinquentibus impunitatem tribuit. Manet hac ratione aqua simplex & fluminea, ac sine impietatis nota sic appellari potest, nisi etiam Paulum apostolum obiurgare velis, quod is *ad Ephesios V, 26.* baptismum simpliciter lavacrum aquae appellarit. Derisit iam olim Augustinus contra Iulianum lib. 6. cap. 6. superstitionem simplicitatem eorum, qui baptismi sanctitatem plus iusto amplificant: Si, inquit, quidquid in homine est, quando baptizatur, baptizari & sanctificari putandum est; dicturus es, & ipsa in illo baptizari & sanctificari, quae in intestinis & vesica sunt per digestionem corporis digerenda: dicturus es, baptizari & sanctificari hominem in matris utero constitutum, si ad hoc sacramentum accipiendum gravidam necessitas cogat, & ideo baptizari iam non debere, qui nascitur: postremo dicturus es, & ipsas baptizari & sanctificari febres, quando baptizantur aegroti. Vide can. 35. de Consecratione dist. 4. Ceterum

com-

commodissimus nunc dicendi locus foret de aqua, necessaria baptismi materia, in cuius vicem alia surrogari nequit. Sed dixerunt iam plurimi hac de re, nec quidquam nobis reliqui fecerunt. Inprimis *Io. Andreas Schmidius in dissertatione historico-theologica V.* docte & eleganter de baptismo per arenam scripsit, occasione historiae, quam *Nicephorus hist. eccl. l. 3. cap. 37.* & *Georgius Cedrenus in compendio historiarum pag. 206.* nar- rant de iudaeo, qui in itinere per loca deserta subito morbo correptus baptismum anxie flagitavit, sed ob aquae defectum arena baptizatus, deinde vero, quum emerisset ex deserto, iussu Dionysii pontificis aqua iterum baptizatus fuit. Probat hoc Dionysii factum Schmidius, dicit- que, deficiente aqua naturali & vera, aliam ma- teriam licite adhiberi non posse. Rectissime. Sed quod idem Schmidius addit, eandem totius ecclesiae ab incunabulis usque ad nostra tem- pora praxin fuisse, de eo dubitamus. Certe *Jacobus Sirmondus in tomo 2. Conciliorum Gallica- norum* responsum Stephani III, pontificis ma- ximi, exhibet, cuius haec verba sunt: *Si in vino quis, propterea quod aquam non inveniebat, peri- clitantem infantem baptizavit, nulla exinde ei adscribitur culpa: infantes sic permaneant in ba- ptismo. Si aqua adfuit praesens, ille presbyter*
 ex-

excommunicetur. Si ergo pontifex ipse aliam in baptismo materiam, urgente necessitate, admisit, praxis ecclesiae interrupta aliquando fuit. Sed evangelicis scriptoribus facilis est responsio ad hanc difficultatem, qui Stephanum pontificem erroris insimulare non dubitabunt. Magis ea res catholicos torquet, inter quos nuper admodum *Antonius Boucat in Theologia patrum scholastico-dogmatica, sed maxime positiva de sacramentis, tom. 3. part. 3.* tentat primum, Stephani responsum tanquam suppositum aut corruptum arguere, addit tamen in fine, si id vel maxime genuinum sit, errasse pontificem non tanquam pontificem, sed tanquam doctorem. Qua distinctione nihil potest excogitari absurdius. Et in reformata etiam ecclesia *Bezae* auctoritas non parum asseclas eius turbat, qui sic *in epist. 2. ad Thomam Tiliam* scripsit: *Desit aqua, & tamen baptismus alicuius differri cum aedificatione non possit, ego certe quovis alio liquore non minus rite quam aqua baptizarim.* Verum inter evangelicos nullus nobis cognitus est orthodoxus auctor, qui Stephani III. & *Bezae* opinionem amplexus sit. Et in electoratu Saxoniae expressa hac de re exstat lex in *Articulo generali VI. tit. von der Noth-Tauffe.*

Coll. chin A. 191, 27